

Ім'я користувача:
Юрій Данч

ID перевірки:
1015223718

Дата перевірки:
24.05.2023 10:53:37 CEST

Тип перевірки:
Doc vs Internet + Library

Дата звіту:
24.05.2023 12:46:51 CEST

ID користувача:
100011750

Назва документа: **Deák Bianka szakdolgozat (1)**

Кількість сторінок: **52** Кількість слів: **16968** Кількість символів: **129748** Розмір файлу: **98.58 KB** ID файлу: **1014900861**

3.35% Схожість

Найбільша схожість: 0.94% з Інтернет-джерелом (http://real-phd.mtak.hu/1020/1/Nemeth_Laszlo_Ertekezes_watermark...)

3.35% Джерела з Інтернету

27

Сторінка 54

Не знайдено джерел з Бібліотеки

0% Цитат

Вилучення цитат вимкнене

Вилучення списку бібліографічних посилань вимкнене

4.77% Вилучень

Деякі джерела вилучено автоматично (фільтри вилучення: кількість знайдених слів є меншою за 8 слів та 0%)

4.66% Вилучення з Інтернету

309

Сторінка 55

0.92% Вилученого тексту з Бібліотеки

139

Сторінка 57

Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II
Кафедра історії та суспільних дисциплін

Реєстраційний № _____

Кваліфікаційна робота
ДИПЛОМАТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ УГОРЩИНИ В СРСР ПІСЛЯ ДРУГОЇ
СВІТОВОЇ ВІЙНИ

ДЕЯК БІАНКА СТЕПАНІВНА

Студент(ка) II-го курсу
Освітня програма «Історія та археологія»
Ступінь вищої освіти: магістр

Тема затверджена Вченою радою ЗУІ
Протокол № _8._ /22 листопада 2022 року

Науковий керівник: **Дорчі К. Д.**
старший викладач

Завідувач кафедру: **Чотарі Ю.Ю.**
к. і. н., доцент

Робота захищена на оцінку _____, « » _____ 2023 року
Протокол № _____ / 201_

Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II

Кафедра історії та суспільних дисциплін

Кваліфікаційна робота

**ДИПЛОМАТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ УГОРЩИНИ В СРСР ПІСЛЯ ДРУГОЇ
СВІТОВОЇ ВІЙНИ**

Ступінь вищої освіти: магістр

Виконав: студент(ка) 2 -го курсу

Деяк Біанка Степанівна

Освітня програма «Історія та археологія»

Науковий керівник: **Дорчі К. Д.**

старший викладач

Рецензент: **Гіреш-Ласлов К. К.**

доктор філософії, доцент

Берегове
2023

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola

Történelem és Társadalomtudományi Tanszék

**MAGYARORSZÁG DIPLOMÁCIA TEVÉKENYSÉGE A
SZOVJETUNIÓBAN A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚ UTÁN**

Szakdolgozat

Képzési szint: mesterképzés

Készítette: Deák Bianka

II. évfolyamos hallgató

Képzési program: «Történelem és régészet»

Témavezető: Darcsi Karolina

tanár

Recenzens: **Hires-László Kornélia**

PhD, docens

Tartalomjegyzék

Bevezetés.....	6
1. A diplomácia rövid elméleti bemutatója.....	8
2. Magyarország és a II. világháború	13
2.1. Magyar veszteségek a II. világháborúban.....	13
3. A „szovjetizálás” folyamata Magyarországon a II. világháborút követő néhány évben egészen Sztálin haláláig.....	16
3.1. A Szövetséges Ellenőrző Bizottság létrehozása, mint a „szovjetizálás” első lépcsőfoka .	17
3.2. A diplomáciai kapcsolatok alakulása a SZEB feloszlata után	23
4. Sztálin halála után kialakult hatalmi harc a szovjet vezetés berkein belül	28
5. 1956. október 23. – mérföldkő a szovjet-magyar diplomáciában	33
5.1. A forradalom és a szabadságharc kitörésének okai	33
5.2. A forradalom kezelése és annak leverése, diplomáciai sarokpontjai.....	36
6. Új korszak a szovjet-magyar diplomáciában az 1956-os forradalom leverését követően	41
6.1. Hruscsov és Kádár kapcsolata.....	41
6.2. Hruscsov titkos ajánlata Kádárnak	42
Összegzés	47
Összegzés ukrán nyelven.....	50
Irodalomjegyzék	53

Зміст

Вступ.....	6
1. Короткий теоретичний виклад дипломатії.....	8
2. Угорщина та Друга світова війна.....	13
2.1. Угорські втрати У Другій світовій війні.....	13
3. Процес „радянзації” в Угорщині у роки після Другої світової війни аж до смерті Сталіна.....	16
3.1. Створення Союзницької контрольної комісії як перший крок у „радянзації”.....	17
3.2. Розвиток дипломатичних відносин після розпуску Союзницької контрольної комісії.....	23
4. Боротьба за владу у радянській владі після смерті Сталіна	28
5. 23 жовтня 1956 р. – віха в радянсько-угорській дипломатії	33
5.1. Причини вибуху революції та визвольної війни.....	33
5.2. Управління та придушення революції, її дипломатичні центри.....	36
6. Нова доба у радянсько-угорській дипломатії після придушення революції 1956 р.....	41
6.1. Стосунки між Хрущовим та Кадаром.....	41
6.2. Таємна пропозиція Хрущова Кадару.....	42
Резюме.....	47
Резюме українською мовою.....	50
Список використаних джерел та літератури.....	53

BEVEZETÉS

Az 1939. szeptember 1. és 1945. szeptember 2. között zajló második világháborút Magyarország a vesztes Németország oldalán zárta. Mindez jelentős mértékben meghatározta az ország sorsát az elkövetkező évtizedekben, mind politikai, gazdasági és társadalmi tekintetben is. Egészen az 1990-es rendszerváltásig a magyar lakosságnak a szovjet megszállással kellett szembenéznie. Szakdolgozatom kezdetén Magyarország második világháborús vonzatát szeretném bemutatni, figyelmet fordítva a gazdasági és társadalmi veszteségekre. Felvezetem, hogy mit jelentett a szovjet megszállás a magyar lakosság számára, amely sarokpontjaira, a kommunista rendszer integrálására a következő fejezetekben szeretnék figyelmet fordítani.

Magyarország a II. világháborút követően a Szovjetunió érdekszférájába került, amely egyúttal magával vonta a szovjet függést a gazdaság, a kül- és belpolitika, valamint a társadalmi fejlődés tekintetében is. A politika mozgásterét is jelentős mértékben befolyásolta a Szovjetunió által meghatározott stratégiai aspektusok, valamint a katonai és biztonsági kérdések is. A magyar-szovjet diplomácia így igazán fontos szerepet kapott a második világháborútól egészen az 1989-90-es rendszerváltásig. A Szovjetunió számára fontos volt, hogy a háborút követően a szomszédos területek szovjet fennhatóság alatt álljanak, abból a célból, hogy fenntartsák az antifasiszta szövetséget, s kiépítsék a kommunista rendszert a fennhatóság alá tartozó országokban, így Magyarországon is.

A harmadik fejezetben a második világháború utáni évek szovjetizálásának a folyamatát szeretném bemutatni, amelynek első lépcsőfoka volt a Szövetséges Ellenőrző Bizottság, azaz a SZEB létrehozása volt. Az érdekérvényesítést így legitim eszközökkel, azaz egy fegyverszüneti egyezményrel próbálta elérni Szovjetunió, a SZEB fő feladata pedig az volt, hogy ezen egyezményt valósítsa meg, s tartsa kontroll alatt a folyamatokat. Ebből adódóan szeretném bemutatni a SZEB tevékenységeit, a magyar és szovjet vezetés között zajló tárgyalásokat, megkötött kereskedelmi, avagy jóvátételi szerződéseket, s azok hatását a magyar gazdaságra. Részletezem, hogy a magyar vezetők miképpen tekintettek a sztálini rezsimre, hogyan próbáltak közeledni, vagy éppen távolodni felé.

A SZEB 1947-es feloszlásától kezdve még erőteljesebb volt a szovjetizálás folyamata Magyarországon. Mindez abból fakadt, hogy a szovjet vezetők látták azt, hogy a világ két táborra fog szakadni, így nem elegendő az, ha egy szovjet elvhez hasonló politikai, gazdasági működés alakul ki a felügyelt országokban, erőteljes szovjet irányítás szükséges. Sztálin haláláig Rákosi Mátyás volt az a személy, akit fő kapcsolattartóként tarthatunk számon a szovjet vezetéssel. Ebből adódóan a fejezet ezen szakaszában Rákosi és Sztálin kapcsolatára szeretnék kitérni, bemutatva a zártnak is

nevezhető szovjet-magyar diplomáciai kapcsolatot, valamint a Budapest-Moszkva között zajló titkos kommunikációkat, tárgyalásokat.

1953. március 5.-én elhunyt Joszif Visszarionovics Sztálin, amely felbolygatta a szovjet-magyar diplomáciai kapcsolatokat, mivel a szovjet intervenció még intenzívebb lett. Sztálin egy erős Szovjetuniót hagyott maga után, amely megfelelő intézményrendszert alakított a fennhatóság alatt álló országokban. Ez megkönnyítette az utód dolgát, az egyetlen kérdés az volt, hogy vajon ki lesz Sztálin utódja? Mindez nem segítette a szovjet-magyar diplomáciai kapcsolatot, mivel a szovjet vezetés berkein belül egy hatalmi harc alakult ki, aminek köszönhetően a magyar befolyással bíró politikusoknak több szovjet partnerrel is fenn kellett tartani a kapcsolatot. A negyedik fejezetben így azon hat vezetőt - nevesítve: Berija, Hruscsov, Kaganovics, Malenkov, Molotov és Mikojan -, munkásságukat, elveiket, magyar diplomáciai kapcsolataikat szeretném bemutatni, akik Sztálin pozícióját szerették volna átvenni, továbbá a desztalinizációs folyamatra is kitérek.

Az ötödik fejezetben az egyik legnagyobb mérföldkőre szeretnék kitérni, amely nem más, mint az 1956. október 23.-án kitört forradalom. A magyar lakosság a második világháborút követő években elnyomásban, nemzeti identitásuk elhagyása mellett élt. A szovjet érdekérvényesítés nem csak a politikai, hanem a gazdasági és társadalmi szférára is rátette bélyegét, amelyet nehezen fogadott el a magyar társadalom. Ennek csúcsosodása volt az '56-os forradalom, amellyel nép változásokat kívánt eszközölni a magyar vezetésben. Ezen fejezetben szeretném bemutatni a szabadságharc kitörésének az okait, a forradalom sarokpontjait, a magyar vezetésben történő változásokat, a szovjet-magyar diplomácia alakulását, valamint a szabadságharc leverésének körülményeit, s az ezt követő politikai vezetés mivoltját.

Szakedolgozatom utolsó fejezetében a forradalom utáni időszakra szeretnék kitérni. A korábban említett szovjet hatalmi harcot Hruscsov nyerte meg, így az említett fejezetben az ő munkásságát, diplomáciai kapcsolatait szeretném bemutatni. Kiemelem Kádárral folytatott együttműködését, bemutatva a Hruscsovtól kapott titkos ajánlatot.

1. A DIPLOMÁCIA RÖVID ELMÉLETI BEMUTATÓJA

A diplomácia egy olyan kifejezés, amelyhez első körben az államok közötti hivatalos, politikai, gazdasági ügyeket, tevékenységeket kötjük, azon belül is a kommunikációra, a nemzetközi kapcsolatokra vagy éppen a tárgyalásokra asszociálunk. A nyers definíció értelmezése nem is tér el ettől jelentős mértékben, de ne szaladjunk ennyire előre. Maga a diplomácia nap, mint nap ott él velünk, mivel a mindennapi szövegkörnyezetben is gyakran említjük a diplomatikus kifejezést, amelyet akár viselkedési, akár beszélgetési kontextusban is használhatunk. Gondoljunk például csak a hallgatókra és az oktatókra, a munkahelyi kollégákra, vagy éppen a családtagokra, barátokra. Mindegyik esetében létrejön az információcsere, az egyeztetés, az együttműködés, kialakulnak társadalmi kapcsolatok, amelyek esetében illik megfelelni a kommunikációs és viselkedési normáknak.

Mindezek alapján talán nem meglepő az a felvetés, hogy a diplomácia egyidős az emberiséggel, pontosabban a közöttük megteremtett információcserével, szociális érintkezéssel. A mindennapi életből is tudjuk, hogy a kommunikáció általában békés körülmények között zajlik le, viszont ahogyan a magánéletben, úgy a hivatalos ügyek tekintetében is kialakulhatnak konfliktusok egy tárgyalás során. Az érdekellentétek, s azok érvényesítése felbőszítheti a tárgyaló feleket, amelynek köszönhetően akár negatív irányba is terelhető az együttműködés. A nemzetközi diplomáciában így külön figyelmet kell szentelni a megfelelő kommunikációnak, a tárgyalásnak, mivel akár egy rossz szó is képes elrontani a jól működő diplomáciai kapcsolatot, de akár fegyveres konfliktust is eredményezhet a nem megfelelően alkalmazott tárgyalási technika (Halász Iván, 2010.: 9. oldal).

Az erőszakoshoz képest a békés tárgyalások erkölcsi és emberi oldalról is kedvezőbbek a diplomaták számára, amelynek következtében a nemzetközi kapcsolatok gyümölcsözők lehetnek a tárgyaló feleknek és az általuk képviselt államoknak, szervezeteknek. Elsősorban a megfelelő diplomácia megelőzi, rendezi és kezeli a konfliktusokat, másodsorban pedig az együttműködést támogatja, segíti elő. Ebből a szempontból a diplomácia fő céljának nevezhetjük, hogy kialakítsa a hatalmi egyensúlyt, figyelembe véve azt, hogy mindkét fél érdekei egyaránt számításba legyenek véve (Halász Iván, 2010.: 9. oldal).

A megbeszélések esetében beszélhetünk kétoldalú, és többoldalú tárgyalásról, amelyek különösebb magyarázatot nem igényelnek¹. Előbbit régebbi egyeztetési technikának nevezhetjük, de

¹ Említésre méltó különbség, hogy míg a kétoldalú, bilaterális diplomácia esetében két állam rendezi az egymás közötti kapcsolatait, addig a többoldalú, multilaterális diplomácia esetében az államok mellett a nem kormányzati szervezetek, azaz NGO-k is kiemelt szerepet kaphatnak. Azonban fontos megemlíteni, hogy egy ilyen szervezet nem helyettesítheti a tagállamot, nem léphet a helyébe (Ambrus Jenő és társai, 2018.: 147. oldal).

utóbbira vonatkozóan is volt már precedens az ókorban, sőt, maga a diplomácia kifejezés is az ókori Görögországból származik. Az ókori Római Birodalom esetében az útleveleket nevezték „diplomának”, amelyek egy összehajtott, fémlemezre pecsételt iratok voltak, s magát a kifejezést a későbbiekben egyéb okmányokra is kiterjesztették, amely már jól jelzi a személyek, akár különböző állampolgárok közötti nemzetközi kapcsolatokat (Halász Iván, 2010.: 10. oldal).

A diplomácia tehát már az ókorban kialakult, mely elsősorban a hivatalosnak tekinthető nemzetközi – politikai, gazdasági², sport³, kulturális⁴ – kapcsolatokat hivatott támogatni. Ezekről függetlenül viszont így is nehéz egy egységesen elfogadott definíciót meghatározni. Az Oxford English Dictionary tudományosan jól megfogalmazza a diplomáciát, amely a nyers folyamatokra koncentrál, miszerint „*A diplomácia a nemzetközi kapcsolatok intézése tárgyalásos úton; jelenti továbbá a módszert, mellyel e kapcsolatokat elrendezik és intézik a nagykövetek és követek; végül jelenti a diplomata mesterséget vagy művészetet*”. A Révai Kis Lexikon szerint a „*Diplomácia az állam külügyeinek vezetése, valamint az arra vonatkozó tudomány. Módszere a békés érintkezésre való törekvés. Már az ókorban is ki volt fejlődve. Fordulópontot jelent a diplomácia történetében az állandó követségi intézmény rendszeresítése*”, amelyben már a diplomácia kezdete és a békés úton történő rendezés is helyet kap (Halász Iván, 2010.: 10. oldal).

A fentebbi értelmezések mellett további definíciókat is megfogalmazhatunk, viszont szűkszavú és minimalista szempontból már az Oxford English Dictionary is jól definiálja a diplomáciát. Általánosságban az talán elmondható, hogy bármilyen kontextusban is használjuk a diplomácia kifejezést, az tartalmaz bizonyos stabil elemeket. Ilyennek tekinthető a diplomaták delegálása, a tárgyalások folyamata vagy éppen a szerződések megkötése, amelyeket tovább lehetne boncolgatni, hogy milyen állandó, s ideiglenes elemek tartoznak a diplomácia hatáskörébe (Halász Iván, 2010.: 12. oldal).

Ezek alapján a diplomácia legfontosabb jellemzőit az alábbiak szerint fogalmazhatjuk meg:

² A gazdasági diplomácia egy olyan diplomáciai tevékenység, amelynek fő célja, hogy érvényesítse az államok külgazdasági érdekeit, erősítse az adott ország beruházási és tőkebevonzási képességét, s javítsa az állam nemzetközi gazdasági megítélését. Eszközei közé sorolható, hogy kereskedelmi- és gazdasági megállapodások köttessenek, az országok gazdasági szervezetekhez csatlakozzon, külföldi befektetőket keressen a tőkeinvesztáció érdekében (Közszolgálati Online Lexikon, 2023a: Gazdasági diplomácia).

³ A sportdiplomácia a szakdiplomácia azon ága, amely a sporttal összefüggő diplomáciai aktivitást foglalja magába. A hagyományos diplomáciára épül, személyeket és sporteseményeket von be annak érdekében, hogy a külföldi állampolgárokkal és szervezetekkel megismertesse, informálja a saját sportkultúráját, kedvező képet fessen magáról, ezzel is elősegítve a gazdasági és politikai folyamatokat (Dr. Marton Gergely, Hideg Gabriella, Dr. Prizskóta Gyöngyvér, 2015.: 5. oldal).

⁴ A kulturális diplomácia azon diplomácia tevékenység, amelynek feladata, hogy bemutassa az állam kulturális értékeit, úgymint a művészetet, a tudományt, az oktatást, a világnézetet, vagy éppen a turizmust, vonzóvá tegye azokat, s elősegítse az országok állampolgárai közötti megértést. Célja, hogy egy idegen állampolgár megismerhesse az adott ország nemzeti identitását, s ezzel támogassa a politikai és gazdasági célok elérését (Közszolgálati Online Lexikon, 2023b: Kulturális diplomácia).

- nemzetközi térben zajlik államok vagy nemzetközi szervezetek, esetleg gazdasági egységek között;
- tárgyalási tekintetben lehet kétoldalú vagy többoldalú;
- szereplői közé tartozik az államfő, a kormányfő, a külügyminiszter, a hozzájuk kapcsolódó minisztériumok, szervezetek és azok képviselői, illetve a nemzetközi szervezetek delegáltjai;
- céljának nevezhető az érdekérvényesítés;
- békés úton zajlik le a tárgyaló felek között;
- végeredményeként megállapodásokat, szerződéseket kötnek a delegáltak (Dr. Marton Gergely, Hideg Gabriella, Dr. Priskóta Gyöngyvér, 2015: 5. oldal).

Ahogy korábban említettem, a diplomácia már az ókorban is jelen volt, viszont annak története így is további tudományterületekkel áll szoros kapcsolatban. Elsőnek a nemzetközi jogot nevezhetjük meg, amely a diplomáciai tevékenység jogi alapja, mivel annak működtetése a nemzetközi közjog szabályai szerint valósul meg. Viszont fontos megemlíteni azt, hogy magát az elméletet a gyakorlat határozza meg, így a modern diplomácia alapokmányaként számon tartott 1961. évi bécsi egyezmény⁵ is az ENSZ⁶ keretén belül levezényelt államok között zajló konferencián fogadták el, amelynek előzményeit az 1815-ös bécsi kongresszus⁷ fektette le (Halász Iván, 2010.: 13-14. oldal).

Az 1961-es Bécsi egyezmény értelmében a diplomácia:

- I. olyan kormányzati tevékenység, amely azt a célt szolgálja, hogy támogassa az államok közötti nemzetközi kapcsolatokat;
- II. olyan professzionális diplomátákat delegál a nemzetközi tárgyalásokra, akik elegendő tudással rendelkeznek ahhoz, hogy az államok el tudják kerülni a háborút,

⁵ A Bécsi Diplomáciai Szerződés az Egyesült Nemzetek Alapokmánya után a legtöbb résztvevő állammal bíró nemzetközi szerződés, mivel jelenleg 191 állam részese az okmányoknak. A szerződésbe nem tartozó államok is elfogadják a dokumentum tartalmát, egyfajta nemzetközi szokásjogi doktrínaként (Ambrus Jenő és társai, 2018.: 110. oldal).

⁶ Az ENSZ, azaz az Egyesült Nemzetek Szervezete a Nemzetek Szövetségének 1945-ben létrehozott jogutódja, amelynek jelenleg 193 tagállama van. Székhelye 1952-től New York, előtte London. Alapdokumentuma az Alapokmány (Charter), amely definiálja az ENSZ felépítését, feladatait és hatásköreit, s bármely békeszerető állam az ENSZ tagja lehet, aki vállalja és teljesíti az Alapokmányban foglaltakat. Fő szervei közé sorolható a Közgyűlés, a Biztonsági Tanács, a Gazdasági Szociális Tanács, a Gyámsági Tanács, a Nemzetközi Bíróság, valamint a Titkárság (Ambrus Jenő és társai, 2018.: 121-122. oldal). Céljai között szerepel „a nemzetközi béke és biztonság megőrzése; a népek közötti baráti kapcsolatok ápolása; együttműködés a nemzetközi gazdasági, társadalmi-szociális, kulturális és humanitárius problémák megoldásában, az emberi jogok és szabadságjogok tiszteletben tartása, valamint a nemzetek tevékenységének összehangolása a fenti célkitűzések megvalósításában” (Arcanum, 2023).

⁷ A Bécsi Szabályzatot 1815-ben dolgozták ki a napóleoni háborúkat lezáró 1814-15-ös Bécsi Kongresszus Záróokmányában, amely a diplomáciai tevékenység elveit tartalmazta (Ambrus Jenő és társai, 2018.: 110. oldal).

s fenntartsák a békét, valamint képesek gazdasági, kulturális és szakpolitikai kérdésekben döntéseket hozni;

III. valamint a tárgyalásoknak a praktikáját, a művészetét definiálja a résztvevők számára (Zsigmond Edina, 2013.: 2. oldal).

A nemzetközi jog után a nemzetközi kapcsolatok története és elmélete következik, mint a diplomáciához szorosan kapcsolódó tudományág, mivel azok ismerete nélkül nem beszélhetünk diplomáciáról sem. A nemzetközi kapcsolatok egy széleskörű tudományág, amelynek bemutatása külön szakdolgozatot igényelne. Általánosságban az mondható el, hogy a nemzetközi kapcsolatok története az államok külpolitikáját és a közöttük létrejövő kapcsolatokat foglalja magában. Ezzel szemben a diplomácia története a diplomáciai módszereket, és az azt kiszolgáló intézményrendszert öleli fel. Az viszont elmondható, hogy a diplomácia úgy viszonyul a diplomáciához, mint az eszköz a célhoz. Ennek tekintetében a diplomácia magába foglalja az eljárásokat, az intézményeket, a személyeket, amelyeket az államok igénybe vesznek annak érdekében, hogy megvalósítsák céljaikat (Halász Iván, 2010.: 14. oldal).

A diplomácia tehát a nemzetközi kapcsolatokat támogatja, amelyek levezényléséhez diplomatákra van szüksége az államoknak. A nemzetközi jog megfogalmazásában a diplomata egy olyan diplomáciai ranggal rendelkező személy, amelyet egy ország a fogadó államhoz vagy egy nemzetközi szervezethez akkreditál (Ambrus Jenő és társai, 2018.: 184. oldal).

A diplomata tehát:

- a küldő államot képviseli a nemzetközi kapcsolatok, tárgyalások színterében;
- a fogadó államban védelmezi hazája állampolgárainak az érdekeit a nemzetközi jog által megengedett kereteken belül;
- a fogadó állam diplomatáival, nemzetközi szervezetek képviselőivel tárgyal;
- a fogadó államban zajló eseményekről információt szerez, s informálja a küldő állam kormányát;
- aktív szerepet vállal a fogadó és a küldő állam között kialakuló hatékony és baráti együttműködésért (Zsigmond Edina, 2013: 2. oldal).

Diplomáciai ranggal több személy is rendelkezhet, s természetesen különböző rangbesorolások vannak a diplomáciában. A Bécsi Diplomáciai szerződésben nem esik szó a beosztott diplomaták rangjairól, viszont a nemzetközi szokásjogban kialakult egy rangsor, amelytől természetesen kisebb-nagyobb mértékben eltérhetnek az államok. Ennek megfelelően növekvő sorrendben a következő a sorrend: segédattasé, attasé, III-I. osztályú titkár, II-I. osztályú tanácsos,

rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter. A rangsor eleje néhány országban még kiegészül az irattári titkári ranggal is. A 20. század második felében a szakattasék is elterjedtek, amelyek egy-egy speciális területre szakosodnak, mint például kultúra, sport, mezőgazdaság, tudomány stb. (Ambrus Jenő és társai, 2018:110-111. oldal).

A diplomáciai előmenetel az egyes rangok között több esztendőt követel Magyarországon is. A diplomáciai ranggal rendelkező tisztviselőnek a segédattaséi rangban kettő, attaséi rangban három, III. osztályú titkári rangban négy, míg II. osztályú titkári rangban öt évnek kell elteltie ahhoz, hogy a diplomata a következő tisztségbe lépjen. Természetesen lehetőség van arra is, hogy egy kormánytisztviselő soron kívül szintet váltson, amelyre hivatali érdek vagy jutalom esetén kerülhet sor. Egyetlen korlátozás van a jelenlegi magyar diplomáciai környezetben, mégpedig az, hogy attaséi és III. osztályú titkári rangba történő előléptetés a normál szintlépést megelőző egy esztendőben, míg II. és I. osztályú titkárnál két esztendőben történhet meg. Azon diplomatát, aki lépésről lépésre végig járja az egyes szinteket, karrier diplomatának nevezzük (Ambrus Jenő és társai, 2018:182. oldal).

A diplomáciának, a történetének, annak folyamatos alakulásának több fejezetet is lehetne szentelni. Viszont szakdolgozatom további részeiben a második világháborút követő magyar-szovjet diplomáciai kapcsolatokat szeretném bemutatni gyakorlati oldalról.

2. MAGYARORSZÁG ÉS A II. VILÁGHÁBORÚ

Az 1939. szeptember 1. és 1945. szeptember 2. között húzódó második világháborút a történelem legtöbb halálos áldozattal járó összetűzéseként tarthatjuk számon, amely a tengelyhatalmak⁸ vereségével, míg a szövetséges államok⁹ győzelmével zárult.

2.1. Magyar veszteségek a II. világháborúban

Magyarország a fegyveres konfliktust a vesztes Németország oldalán zárta, amely döntő mértékben befolyásolta az ország világpolitikai és gazdasági helyzetét az elkövetkező években, évtizedekben. A magyar lakosságnak a szovjet megszállással kellett szembenéznie, amellyel együtt kellett élnie egészen az 1990-es rendszerváltásig (Glatz Ferenc, 2009.: 1. oldal).

A szovjet megszállás mellett jelentős társadalmi és gazdasági veszteségekkel kellett szembenéznie Magyarországnak. A nemzeti vagyont 1944-ben és 1945-ben 22 milliárd, 1938-as vásárlóerővel meghatározott pengőnyi kár érte, amely az 1938-as nemzeti jövedelem több, mint ötszöröse, ami pedig a nemzeti vagyon közel egy ötödével volt egyenlő. A közlekedés is jelentős veszteségeket szenvedett, mivel amellet, hogy a sínhálózat közel 40%-a elpusztult, a vasúti járművek döntő többségét elszállították, vagy éppen elkobozták az országból. Az ipart is kár érte, mivel a gyáripar 54%-a, a mezőgazdaságnak pedig a 20%-a veszett oda a második világháborúnak köszönhetően (Magyar Elektronikus Könyvtár, 2022b).

Mindezek mellett pedig ne feledkezzünk meg arról a tényről sem, hogy egy háború a nyers társadalmat is pusztítja. A lakóházakban ért anyagi veszteséget 18%-ra tehetjük, amelynél sokkal borzasztóbb az a tény, hogy a teljes lakosságra vetített emberveszteség 6,49% volt Magyarországon, amely megközelítőleg 830-950 ezer életet számlál. Ezen negatív eredmény sajnos dobogós helyre vitte a magyar társadalomhoz köthető emberveszteségeket a háborúban részt vevő országokkal összevetve, amelynek részletes lebontását az alábbi, 1. számú táblázatban láthatjuk.

A közvetlen elhunytak mellett természetesen említsünk szót az elhurcolt emberekről is. Szovjet fogságba közel 600 ezer magyar ember került, amelyből bő 100 ezer embert polgári személyként tarthatunk számon. Az elhurcolt és hadifoglyok közül közel 200 ezer ember halt meg a

⁸ A tengelyhatalmak közé elsősorban Németországot, Olaszországot és Japánt sorolhatjuk, amelyek fő célja volt, hogy egyrészt katonai hódítás segítségével területet hódítsanak és birodalmat építsenek, másrészt pedig, hogy semlegesítsék a szovjet kommunizmust. A 3 fő taghoz csatlakozott Magyarország (1940. november 20.), Románia (1940. november 23.), Szlovákia (1940. november 24.), Bulgária (1941. március 1.), Jugoszlávia (1941. március 25.), majd feloszlását követően a Független Horvát Állam, valamint Finnország (1941. június 26., a háromhatalmi egyezményt azonban soha nem írták alá) „társhadviselőként” (Holokauszt Enciklopédia, 2022).

⁹ A szövetséges államok közé tartozott Nagy-Britannia, Franciaország, Szovjetunió, az Amerikai Egyesült Államok, Franciaország, Kína, Jugoszlávia (Magyar Elektronikus Könyvtár, 2022a).

szovjet haditáborokban, amely a teljes lakosságra vetítve 1,5%-ot tesz ki (Magyar Elektronikus Könyvtár, 2022b).

A vallási és etnikai hovatartozás áldozatairól is szót kell ejteni. 1944-ben közel fél millió magyar illetőségű zsidót száműztek az országból, amely személyek 70-75%-át érte gázkamra vagy kényszermunka általi halál, de a cigányüldözés száma is több ezerre tehető (Magyar Elektronikus Könyvtár, 2022b).

Ország	Lélekszám (1838. XII. 3-án, Mo. és Ro. 1941. XII. 31.)	Összveszteség (fő)	Katonaveszteség (fő)	Veszteség az összes lélekszámhoz képest (%)
Európa (a Szu. és No. nélkül)	313.900.000	11.000.000	2.200.000	3,51
Lengyelország	35.100.000	5-5.000.000	300.000	14,96
Szovjetunió	190.000.000	12-20.000.000	7,5-8.000.000	8,42
Magyarország	13.702.855	830-950.000	340-360.000	6,49
Németország	80.000.000	5-5.300.000	3.500.000	6,44
Románia	19.850.000	550-600.000	300.000	2,90
Finnország	3.697.000	100.000	90.000	2,70
Bulgária	6.270.000	110.000	100.000	1,75
Franciaország	41.680.000	600.000	250.000	1,44
Nagy-Britannia	47.814.000	460.000	400.000	0,96
Olaszország	43.780.000	400.000	330.000	0,91

1. táblázat: Az európai hadviselő felek embervesztesége a II. világháborúban

Forrás: Magyar Elektronikus Könyvtár, 2022b

A megszállás magával vonta azt, hogy az 1949 és 1990 között húzódó hidegháborús években a nyugati kultúrától teljesen elzártan éljenek, abban a világban, amikor már a gazdasági rendszerek mellett a termelési és kulturális rendszerek is globális méretűvé váltak (Glatz Ferenc, 2009.: 1. oldal).

A szovjetek által megszállt területeken a lakosságnak szembe kellett néznie azzal, hogy lényegében minden gazdasági, termelési, de akár csak tudományi cselekedet a Szovjetunió érdekeit szolgálja. Lényegében minden megtermelt anyagi és szellemi jószág a szovjet irányítás kezében összpontosult, ahogyan maga a politikai irányítás is. A Szovjetunió elvárta, hogy a kontrolált területeken egy általuk meghatározott politikai rendszert működtessenek, s ezen államberendezkedési elvekhez a rendszerváltás utolsó napjáig is ragaszkodtak. Mindez alapjáraton határozta meg a politikai erők mozgásterét, mivel a szovjetek tiltólistára helyeztek tevékenységi köröket, vagy éppen

politikai témákat is, de egyetemben voltak preferenciák is. Tiltott programok közé tartozott a társadalmi problémák feltárása, annak vizsgálata, s esetleges megoldási javaslatok kidolgozása, vagy éppen a vallási, nemzeti, emberi jogi elnyomásokról való konzultáció. Preferált programok közé pedig a modernizációt és a kulturális, szociális elmaradottság felszámolását sorolhatjuk (Glatz Ferenc, 2009.: 1. oldal).

A szovjet megszállás tehát magával vonta a kommunista rendszer integrálását az országba, amelynek következtében Magyarországból egy csatlós állam lett, akinek az a feladata, hogy a moszkvai érdekeket szolgálja. A II. világháború lezárását követően így elindult egy úgynevezett „szovjetizálás” Magyarországon, amelynek ügymenetét, s diplomáciai sarokpontjait a következő fejeztben szeretném bemutatni.

3. A „SZOVJETIZÁLÁS” FOLYAMATA MAGYARORSZÁGON A II. VILÁGHÁBORÚT KÖVETŐ NÉHÁNY ÉVBEN EGÉSZEN SZTÁLIN HALÁLÁIG

Magyarország a II. világháborút követően a Szovjetunió érdekszférájába került, amely egyúttal magával vonta a szovjet függést a gazdaság, a kül- és belpolitika, valamint a társadalmi fejlődés tekintetében is. A politika mozgásterét is jelentős mértékben befolyásolta a Szovjetunió által meghatározott stratégiai aspektusok, valamint a katonai és biztonsági kérdések is. A magyar-szovjet diplomácia így igazán fontos szerepet kapott a második világháborútól egészen az 1989-90-es rendszerváltásig (Baráth Magdolna, 2010.: 89. oldal).

Természetesen felmerülhet bennünk az a kérdés, hogy mennyire játszott fontos szerepet Magyarország, és annak kormánya a Szovjetunió életében. Némely álláspont szerint a szovjet vezetés nem szánt különös szerepet Magyarországnak (mindezt megerősíti az úgynevezett Majszkij-terv¹⁰ is), mivel a régióban található Lengyelországra, Csehszlovákiára és Romániára is nagyobb figyelmet fordított a szovjet vezetés. Magyarország létjogosultsága lényegében abból fakadt, hogy a Szovjetunióval volt határos¹¹, ezáltal a szovjet vezetés fő érdekeltsege abban rejlett, hogy egy szovjetbarát magyar kormányt létesítsen az országban, ahol az egyes kormányzati tagok is pozitív képet festenek a szovjet vezetésről (Baráth Magdolna, 2010.: 89-90. oldal).

Mindez ismerős lehet számunkra napjainkban is. Vannak olyan szakértők, akik a 2014-ben kitört orosz-ukrán háború kirobbanását is azzal magyarázzák, hogy az orosz kormány érdeke az, hogy Ukrajnában egy orosz barát vezetés legyen a kormányon. Ezzel szemben olvashatunk cikkeket arról, hogy az ukrán kormány inkább a nyugathoz való közeledést preferálja, akár egy NATO vagy EU belépéssel is. Mindezek alapján talán van alapja annak a feltételezésnek, hogy a háború kitörését befolyásolta az, hogy az ukrán kormány erősítette a nyugati kapcsolatokat.

Ahogy az a mai világban is tapasztalhatjuk az Orosz Föderáció esetében, úgy a jogelőd, Szovjetunió számára is fontos volt, hogy a háborút követően a szomszédos területek is szovjet fennhatóság alatt álljanak. Ennek esett áldozatául Magyarország is, s noha kezdetben talán nem is készült a szovjet vezetés arra, hogy azonnal szovjetizálja az országot, mégis 45 esztendőn keresztül

¹⁰ Ivan M. Majszkij (1884-1975) szovjet diplomata, aki 1932 és 1943 közötti időszakban a Szovjetunió londoni nagykövete volt. Ezt követően hazahívták, s 1946-ig külügyi népbiztos helyettes volt (MAJSZKIJ, Ivan Mihajlovics (1884-1975), 2022). Majszkij 1944-ben készített egy elemzést a Szovjetunió jövőjéről vonatkozóan, amelyben külpolitikai szempontból részletesen elemezte az országokat. Magyarországnak nem szentelt különösebb szerepet, mondván a Szovjetunió nem érdekelt egy erős Magyarország megalkotásában, azért sem, mert a magyarok az ellenséges német oldalon álltak a háborúban. A szovjet politikának csupán arra kell összpontosítani, hogy megőrizze a magyar államot, s szükség esetén akár szűkítse annak területét. A háborút követő években nemzetközi szempontból el kell zárni a külvilágtól az országot, s jóvátételt is kell megszabni Magyarországnak (Baráth Magdolna, 2000).

¹¹ Magyarország 1945. június 29.-i dátummal lett határos a Szovjetunióval, miután Kárpátalját a Szovjetunióhoz csatolták (Baráth Magdolna, 2000).

a szovjetek érdekeinek megfelelően kellett élnie a magyar társadalomnak. (Baráth Magdolna, 2010.: 90. oldal).

3.1. A Szövetséges Ellenőrző Bizottság létrehozása, mint a „szovjetizálás” első lépcsőfoka

A háborút követően a szovjet vezetés fő céljaként tarthatjuk számon, hogy fenntartsa a háború alatt megalakult antifasiszta szövetséget. Ezáltal preferencia volt – Magyarországon is –, hogy ösztönözze, támogassa azon kommunista politikai egységeket, amelyek antifasiszta alapon nyugszanak (Baráth Magdolna, 2010: 90-91. oldal).

Magyarország esetében a politikai és gazdasági érdekérvényesítést legitim eszközökkel próbálta elérni a Szovjetunió. 1945. január 20.-án Moszkvában a szövetséges államok fegyverszüneti egyezményt kötöttek Magyarországgal, amelynek értelmében megalakult a Szövetséges Ellenőrző Bizottság (SZEK). A SZEK fő feladata az volt, hogy ellenőrizze a fegyverszüneti egyezmény megvalósítását és kontroll alatt tartsa annak folyamatát. A Bizottság ennek eredményeképp jelentős mértékben korlátozta a magyar állam független létét, mivel a politikai, társadalmi és gazdasági működésre is hatással volt. Ezzel lényegében egy függőségi viszonyba került a magyar kormány, mivel a fegyverszüneti egyezmény több olyan záradékot is tartalmazott, amely lehetőséget biztosított a SZEK számára, hogy beavatkozzon a magyar belügyekbe (Baráth Magdolna, 2021: 1. oldal).

A szövetséges államok közötti megállapodás értelmében a szovjet vezetés irányította a Szövetséges Ellenőrző Bizottságot, így teljesen érthető, hogy valamennyi döntés, beavatkozás a Szovjetunió érdekeit szolgálta. Kis túlzással bármilyen politikai, gazdasági, társadalmi, katonai kérdésben képesek voltak ürügyet találni az intervencióra, így amellet, hogy a magyar kormány szuverenitása teljes mértékben jelentéktelen volt, a „szovjetizálás” folyamata is elindult Magyarországon. A SZEK-nek lehetősége volt arra is, hogy akár a megyeszékhelyekre és a nagyvállalatokhoz is bizottsági tagokat küldjön, akiknek a feladata a kontrol kézben tartása volt. Nem meglepő az sem, hogy a kirendelt személyzet tagjai egytől egyig szovjet állampolgárok voltak, döntő többségében a hadsereg vagy az állambiztonság szolgálatában álló tisztek (Baráth Magdolna, 2021: 1. oldal).

A magyar kormány számára velős problémát jelentett, hogy a szovjet vezetés lényegében tejhatalmat kapott az országban, mivel a fegyverszüneti egyezmény lehetőséget biztosított arra, hogy a teljes belügybe beavatkozzon a Szovjetunió, legyen szó kereskedelemről, bányászatról, iparról, cégekről, vasútról, postáról, de még csak a megtermelt termények és haszonállatok felett is kontrollt tartottak. Mindezekről a fegyverszüneti egyezmény 11. pontja rendelkezett, amelyet idézek: *„A magyar kormány köteles rendszeresen magyar valutában pénzüsszegeket kifizetni és árukat*

(üzemanyagot, élelmiszert stb.), eszközöket és szolgáltatásokat rendelkezésre bocsátani, amelyekre a szövetséges (szovjet) főparancsnokságnak funkciói teljesítésére, valamint a szövetséges államok ama misszióinak és képviselőinek, melyek a Szövetséges Ellenőrző Bizottsággal kapcsolatban állanak – szükségük lehet.” (Baráth Magdolna, 2021: 1-2. oldal).

A fegyverszüneti egyezmény a kontrol felett jóvátételt is tartalmazott. A 12. cikkely szerint a magyar gazdaságnak 300 millió dollárt kellett megfizetnie, amelyből 200 millió dollár értékben árukat kellett szállítani a Szovjetunió számára. A szakértők, köztük az amerikai hírszerzés, az Office of Strategic Services (OSS) elemzői szerint erre a magyar gazdaság képtelen volt, mivel maximum a nemzeti jövedelem 4-5%-át, évente 50 millió dollárt fordíthatott jóvátételre a magyar kormány. Ehhez képest a fegyverszüneti egyezményben meghatározott jóvátétel volumene a nemzeti jövedelem közel 27%-át jelentette. Nos, a nyers számokból is láthatjuk azt, hogy a magyar gazdaság nem bírta el az említett teher megfizetését, viszont így sem vették figyelembe azt a tényt, hogy a II. világháborúban való részvétellel Magyarország is jelentős veszteségeket szenvedett. A társadalomra való tekintettel ezen károkat is szükség lett volna helyreállítani, s ettől függetlenül még ott van az a tény is, hogy a magyar vezetés folyamatosan szállította a Német Birodalom területére az anyagi javakat. Mindezek felett, a fegyverszüneti egyezmény 11. cikkelye még azt is tartalmazta, hogy az ország területén tartózkodó szovjet hadsereget a magyar gazdaságnak kell ellátni élelemmel, takarmánnyal és fűtőanyaggal is (Baráth Magdolna, 2021: 2. oldal).

Olvasva a fentebb említett terheket, amelyet a magyar államnak cipelnie kellett, nem csoda, hogy a magyar kormány teljes mértékben alá volt rendelve a szovjet vezetésnek, pontosabban a Szövetséges Ellenőrző Bizottságnak. Viszont már a fegyverszüneti egyezmény tárgyalásai során is kiszolgáltatott szerep jutott a magyar kormánynak. Tudták azt, hogy kénytelenek engedni a szovjet vezetésnek, átadni a kontrollt, mert ha esetleg képes lenne lassan talpra is állni a magyar gazdaság, a Szovjetunió ezt nem fogja csukott szemmel nézni, tovább folytatódott volna a gyárak leszerelése, s ugyanúgy a szovjet célok kielégítése céljából folyt volna a termelés. A kiszolgáltatottság így abból fakadt, hogy a fegyverszüneti egyezménytől függetlenül a szovjetek dominánsan fognak idézőjelesen uralkodni Magyarországon, de egy szerződés megkötése legalább bizonyos határok közé sodorja a jóvátétel mértékét, s akár könnyebbé is teszi a magyar gazdaság újjáélesztését (Baráth Magdolna, 2021: 2. oldal).

Szovjet részről is elég nyilvánvaló volt az álláspont. Zorin vezérőrnagy világossá tette a magyar vezetés számára, hogy nem kereskedelmi tárgyalásokról van szó, ami nem azt a célt szolgálja, hogy mindkét fél előnyhöz jusson egy potenciális szerződés aláírásával. Magyarország a rossz oldalon állt, így egy fegyverszüneti egyezmény ratifikációjával az országnak jóvátételt kell fizetnie

a Szovjetunióknak, azt kell tennie a magyar vezetésnek, amit a szovjet irányítás mond, így nem beszélhetünk kereskedelemről, nem vesszük figyelembe azt, hogy milyen árak uralkodnak a belső piacokon, minden jóvátételt az 1938-as világpiaci árakon határozzuk meg. Ezt olvasva már érthetjük, hogy milyen nagymértékű, akár úgy is ki lehet fejezni magunkat, hogy drasztikus alárendelt szerep jutott csak Magyarországnak a tárgyalások során (Baráth Magdolna, 2021: 3. oldal).

Diplomácia oldaláról pedig érdekes megvizsgálni azt a tényt, hogy vajon miért fogadta el a magyar oldal a szerződésben foglalt jóvátételeket. Valószínűleg a magyar vezetésben, pontosabban az egyes befolyásos politikusok szemei előtt a hatalom lehetősége lebegett, s tudván azt, hogy a győztes oldallal tárgyalnak, inkább engedékenyen minden feltételt elfogadtak. A meglévő tárgyalási jelentésekben például az olvasható ki, hogy a magyar kormány semmilyen lépést nem tett annak érdekében, hogy megakadályozzák az 1938-as világpiaci árakon való kalkulációt, de még csak azzal sem érveltek, hogy az államháztartásra így olyan teher nehezedne, amely akár a teljes gazdaságot megtörné (Baráth Magdolna, 2021: 3. oldal).

1945. május 23.-án a Minisztertanács ülésén vitáztak a magyar vezetők a jóvátételi kérdésekről, s csupán Vásáry István¹² pénzügyminiszter és Valentiny Ágoston¹³ szociáldemokrata igazságügyi-miniszter érvelt amellett, hogy a jelenlegi feltételek kedvezőtlenek Magyarország számára, s más megoldásokban kell gondolkodni. Ehhez képest a Magyar Nemzeti Bank elnöke, azaz Oltványi Imre mellett több miniszter is, köztük Nagy Imre¹⁴, Gyöngyösi János¹⁵ és Takács Ferenc¹⁶ is ellenezte a magyar pénzügy- és igazságügyi miniszter feltevéseit, mondván a szovjet követeléseket módosítások nélkül el kell fogadni. Végül a kommunista Gerő Ernőnek, a magyar kereskedelem- és közlekedésügyi miniszternek jutott az a szerep, hogy a testület elé vigye a terjesztést, érvelve azzal,

¹² Vásáry István (1887-1955) kiskereskedelmi politikus volt, akit 1939-ben választottak képviselővé a Független Kisgazdapártban. Az 1944-ben megalakult Ideiglenes Kormányban pénzügyminiszteri pozíciót töltött be 1944. december 21. és 1945. július 2. közötti időszakban. Ezt követően a Független Kisgazdapárt jobboldali szárnyának egyik vezetője lett, amelyből kizárták az MKP vezette Baloldali Párt nyomásgyakorlása után (Vásáry István, 2022).

¹³ Valentiny Ágoston (1888-1958) ügyvéd volt, aki 1919-től a munkásmozgalomban is részt vett. A német megszállás során internálták az 1944-es év elején, majd Szeged felszabadulása után a város polgármestere lett. Igazságügyi-miniszteri pozícióját 1944. december 22. és 1945. július 21. közötti időszakban töltötte be (Valentiny Ágoston, 2022).

¹⁴ Nagy Imre (1896-1958) a magyar politika egyik legbefolyásosabb alakja volt a II. világháborút követő időszakban, akit az 1956-os forradalom és szabadságharc vértanújának is nevezhetünk. Több miniszteri pozíciót is betöltött, így volt földművelésügyi-, belügyi-, élelmezési- és begyűjtési miniszter is. 1952-ben miniszterelnök helyettes volt, a rá következő két esztendőben Magyarország miniszterelnöke, miután 1955. április 18.-án megfosztották pozíciójától. Miniszterelnökségének ideje alatt alakult ki a sztálinista szovjet rezsim ellen való fellépés mozgalma, amely az '56-os forradalomhoz vezetett. 1956. október 24. és november 12. között újra Magyarország miniszterelnöke volt (Nagy Imre, 2022).

¹⁵ Gyöngyösi János (1893-1951) az Ideiglenes Kormány, valamint a Tildy- és Nagy Ferenc kormány három esztendeje alatt külügyminiszteri pozíciót töltött be. 1945. január 20.-án a Magyar Fegyverszüneti Bizottság vezetőjeként írta alá a fegyverszüneti egyezményt Moszkvában (Gyöngyösi János, 2022).

¹⁶ Takács Ferenc (1893-1963) az Ideiglenes Nemzeti Kormány iparügyi minisztere volt (Takács Ferenc, 2022).

hogy „a részletes tárgyalás alatt az oroszok engedékenységet és jóindulatot tanúsítottak és a visszautasítás a jó viszonyt rontaná” (Baráth Magdolna, 2021: 3. oldal).

Ennek következtében a gazdasági, ipari működés sem maradt szovjet kontrol nélkül. Az 1945. június 15.-én szignózott jóvátételi egyezmény értelmében a szovjetek megszerezték a magyarországi német javak összességét. A SZEB feljegyzései alapján pedig azt láthatjuk, hogy a Szovjetunió számára definiálták azon nyersanyagokat (például olaj, bauxit), amelyek igazán értékesek lehetnek az unió számára. 1945. augusztus 6-án Vorosilov¹⁷ marsallnak Makarov alezredes által megírt iratban részletesen taglalta a gazdasági behatolás folyamatát, prezentálva, hogy mely iparágakban szükséges egyes vállalatokat létrehozni, megalapítani egy orosz-magyar kereskedelmi bankot, amely a teljes pénzügyi forgalmat lebonyolítja a cégek számára. Mindezek mellett Makarov alezredes egy olyan egyezmény megkötését is javasolta, amely szerint a magyar nyersanyagigényeket a szovjet társadalom, vállalat által megtermelt anyagokkal elégítenék ki. Lényegében egy biztos nyersanyagfelhasználót teremtett volna a Szovjetunió, amelyet még kétoldalúan elfogadva írásba is foglaltak volna (Baráth Magdolna, 2010.: 91-92. oldal).

Gerő Ernő¹⁸ szovjetek iránti közeledése így tovább folytatódott. 1945. június 27.-én az Ideiglenes Nemzeti Kormány ülésén terjesztette elő annak fontosságát, hogy a kormány dolgozzon ki egy magyar-szovjet kereskedelmi egyezményt, és javasolja annak megkötését a szovjet vezetés felé. Prezentálása szerint az egyezmény biztosította volna a magyar gazdaság számára a fenntartható működéshez nélkülözhetetlen nyersanyagokat. A szerződés előkészítésének mivoltáról kevés információ látott napvilágot, Gerő a SZEB-bel is egyeztetett, majd július 28.-án a Minisztertanácsot informálta az árucere-forgalmi szerződés megkötésének eshetőségéről, amelynek volumene közel 25 milliárd dollár volt. A Minisztertanács áldását adta a tárgyalásokhoz, így július 31.-én a magyar delegáció el is utazott a Szovjetunióba tárgyalni (Baráth Magdolna, 2021: 4-6. oldal).

¹⁷ Kliment Jefremovics Vorosilov (1881-1969) szovjet marsall és politikus. Miután 1903-ban belépett a kommunista pártba, több nagyrangú pozíciót is betöltött a Szovjetunióon belül: volt hadügyi-, haditengerészeti- és honvédelmi népbiztos, Leningrád védelmét is vezette, a Legfelsőbb Főparancsnokság Főhadiszállásának képviselőjeként is tevékenykedett. Katonapolitikusként több konferencián is részt vett, valamint a partizánmozgalom főparancsnoka is volt. Magyarországgal ő kötötte meg a fegyverszüneti megállapodást, majd 1945 és 1947 között a Szövetséges Ellenőrző Bizottság Elnöke volt, amelynek feloszlását követően miniszterelnök-helyettesi pozíciót töltött be a Szovjetunióban. Sztálin halála után a Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsa Elnökségének az elnöke volt, végül Hruscsov lépésenként kiszorította a szovjet vezetésből (VOROSILOV, Kliment Jefremovics (1881-1969), 2022).

¹⁸ Gerő Ernő (1898-1980) kommunista politikus, aki a II. világháború után kulcsszerepet kapott a magyar politikában. Több miniszteri pozíciót is betöltött: kereskedelem- és közlekedésügyi-, közlekedésügyi-, pénzügy-, állam-, belügyminiszter is volt. 1952 és 1956 között a miniszterelnök helyettese volt. A szovjetizálás idején, 1949 és 1953 között Rákosi Mátyással és Farkas Mihállyal lényegében tejhatalommal irányították az országot. A Szovjetunió iránti elköteleződését jól bizonyítja, hogy határozottan elutasított a forradalom jogosságát, ellenezte azt, s fő szerepet játszott abban, hogy behívják az országba a fegyveres csapatokat (Gerő Ernő, Singer, 2022).

A tárgyalások közel 1 hónapig, eléggé titkos keretek között zajlottak, így még ma is nehéz konkrétan bemutatni a konzultációk sarokpontjait, s véleményt formálni az érdekegyeztetésekről. Miután Gerő és delegációja hazautazott, a magyar vezetés arra számított, hogy prezentálják a tárgyalások eredményeit, azonban mindez elmaradt. Felmerülhet így annak is a lehetősége, hogy Gerő önös érdekeket képviselt, de a feltételezések szerint a lehetőségekhez mérten folyamatosan tájékoztatta a kommunista vezetőket a megbeszélésekről, a részeredményekről. Gerő helyett Bán Antal volt az, aki értesítette az ideiglenes magyar kormány minisztereit, miszerint a szovjetek pozitívan tekintenek a gazdasági együttműködés megkötésére. Jogi tekintetben viszont eléggé vitatott az, hogy Gerőnek és Bánnak volt-e jogosultsága ahhoz, hogy titkos megbeszélések keretein belül egy olyan gazdasági, kétoldalú szerződésről tárgyaljanak, amely nemcsak, hogy évekre, de akár évtizedekre is képes lenne befolyásolni a magyar gazdaság létét (Baráth Magdolna, 2021: 7-8. oldal).

1945. augusztus 27.-én végül Moszkvában sor került a szerződés aláírására Gerő Ernő, Bán Antal¹⁹ és Anasztasz I. Mikojan által, amelynek értelmében 1946. december 31-ig 30 millió dollár értékben fog árucseré-forgalmat lebonyolítani Magyarország és Szovjetunió. A Minisztertanács augusztus 29.-i ülésén Gerő értesítette a résztvevőket a szerződés megkötéséről, a miniszterelnök²⁰ köszönetét is kifejezte Gerő és Bán minisztereknek a munkájukért, s kérte azt, hogy az egyezményt bizalmasan kezeljék. Ez viszont nem akadályozta meg azt, hogy a szövegezés kiszivároгjon más befolyással rendelkező politikusok felé, így egy belpolitikai harc is elindult (Baráth Magdolna, 2021: 8. oldal).

Vörös János²¹, a kormány konzervatív tagjainak támogatásával abszolút kritizálta az egyezményt, mondván, ha nincs gazdasági függetlenség, akkor felejtse el az ország a politikai szuverenitást is. Véleménye szerint egy ilyen egyezményt csupán abban az esetben lenne szabad aláírni, ha már megkötötték a béke, s az új kormány is megalakult. Vörös erős véleményformálásával több politikus is egyetértett, így a miniszterelnök és Teleki Géza mellett Kovács Imre is támogatását fejezte ki Vörös felé, s még a kiscgazdák is mellé álltak, megkockáztatva azt, hogy akár a kormányból is kilépnek (Baráth Magdolna, 2021: 8. oldal).

Az egyezménnyel való egyet nem értés rövid távon sikeres volt, de nem tudta megakadályozni, hogy végül elutasítsák azt. A Szovjetunió diplomáciai nyomást helyezett a magyar vezetőkre, például a miniszterelnökre is, amikor is a SZEB elnöke, Vorosilov marsall a Szovjetunió

¹⁹ Bán Antal (1903-1951) iparügyi miniszter volt 1945 és 1948 között (Bán Antal, Rozmayer, 2022).

²⁰ Az Ideiglenes Nemzeti Kormány elnöke 1944. október 16. és 1945. november 15. között Dálnoki Miklós Béla volt, akit kormányfői pozícióban Tildy Zoltán váltott 1946. február 4.-ig bezárólag (Magyarország kormányfői 1848-2001, 2022).

²¹ Vörös János (1891-1968) az Ideiglenes Nemzeti Kormány honvédelmi minisztere volt (Vörös János, 2022).

hírnevére hivatkozva sürgette az egyezmény elfogadását. A kisgazda és polgári politikusokra is rászálltak a szovjetek, s noha korábban még azzal fenyegetődtek, hogy akár a kormányból is kilépnek, végül ők is támogatásukat fejezték ki az egyezmény elfogadásáról. Október 12.-én a Minisztertanács egy ülésén Balogh István miniszterelnökségi államtitkár emelte fel hangját, mondván Gerőnek nem volt meg a joga ahhoz, hogy aláírja a dokumentumokat, viszont javasolta azt, hogy fogadja el az egyezményt a magyar vezetés. Balogh a kételkedők igényeinek is próbált eleget tenni, így azt indítványozta, hogy egyrészt a tárgyalta egyezmény lehetőséget biztosít a magyar államnak arra, hogy a Szovjetunió kivül más országokkal is gazdasági kapcsolatot létesítsen, másrészt pedig *„azokra a magyarországi német javakra vonatkozik, amelyeket a potsdami egyezmény a Szovjetunióknak juttatott”* (Baráth Magdolna, 2021: 9. oldal).

Diplomáciai intervenciót említhetünk meg az őszi választások esetében is, amely után a kormányalakítás során a szovjet pártvezetés egzaktsággal látta el a SZEB magyarországi elnökét, hogy milyen úton-módon alakítsa ki a magyar kormányt. Az instrukciók fontosságát jól prezentálja az a tény, hogy maga Sztálin is jóváhagyta azokat. A nyomásgyakorlást alátámasztja az az eset is, hogy miután a Kisgazdapárt nem fogadta el a kommunista követeléseket a belügyminisztériumi működés tekintetében, a szovjetek egyértelműen beavatkoztak a kormányalakításba. Titkos tárgyalások zajlottak le Tildy Zoltánnal²² és Nagy Ferencsel²³, hogy ajánlatos elfogadni a kommunista követeléseket, tehát lényegében a zsarolás eszközétől sem riadtak vissza annak érdekében, hogy érvényesítsék akaratukat (Baráth Magdolna, 2010.: 91. oldal).

Gerő a korábbiaknak megfelelően sürgette az egyezmény ratifikálását, s Teleki Géza hiába kérte azt, hogy kérjék ki a SZEB véleményét, Gerő erőteljesen letámadta Telekit, hivatkozva Vorosilov marsallra, s véleményére. Nyugaton is híre ment az egyezményről, s a titokzatos körülményeket magába foglaló tárgyalásokról, így Anglia és Amerika részéről is fenntartásokkal értesítették a magyar miniszterelnököt. Ennek eredményeképpen a választások utánra halasztották a ratifikációt. Érdekességképpen meg kell említeni Arthur Schoenfeld budapesti amerikai követ 1946. áprilisában készített jelentését, amelyben azt mondta, hogy mindössze 1 év leforgása alatt a Szovjetunió gyarmatot csinált Magyarországból, s olyan mértékű befolyást szerzett a gazdaságban, a kereskedelemben, az iparban, amelyet még a németeknek sem sikerült kialakítaniuk (Baráth Magdolna, 2021: 9-10. oldal).

²² Tildy Zoltán (1889-1961) részt vett a Független Kisgazdapárt megalakításában. 1944-ben az antifasiszta Magyar Fronthoz csatlakozott. 1945 novembere és 1946 februárja között miniszterelnök, majd az ezt követő két esztendőben köztársasági elnök volt. A forradalom kitörése után megalakított Nagy Imre kormányban államminiszter pozíciót töltött be (Tildy Zoltán, 2022).

²³ Nagy Ferenc (1903-1979) Magyarország kormányfője Tildy Zoltán után 1946. február 4. és 1947. május 31. között (Nagy Ferenc, 2022).

A szovjet vezetés kommunikációja az volt, hogy nem áll szándékukban megtörni a magyar gazdaságot, a német javakat Magyarországon akarják felhasználni arra, hogy a Szovjetuniót újjáépítsék. Ez volt a magyarázat arra is, hogy a szovjetek által is tulajdonban lévő magyarországi vállalatokat ki kell emelni a többi közül, s olyan előnyöket kell nyújtani számukra, amely támogatja azt, hogy a Szovjetunió minél gördülékenyebben tudja rendezni a németek által okozott károkat. Ennek okaként a magyar kormány 1947-ben *„több mint 400 vállalatot, telket, több száz ingatlant (házat, telket, erdőbirtokot) adott át német tulajdonként a Szovjetuniónak”* (Baráth Magdolna, 2021: 14. oldal).

1947. szeptember 15-én a Magyarországon tevékenykedő Szövetséges Ellenőrző Bizottság megszűnt, viszont a több, mint két esztendő működésével a Szovjetunió olyan mértékű kontrollt szerzett a magyar gazdaság felett, hogy *„a gazdaság „szovjetizálása” jóval megelőzte a politikai rendszer szovjet típusú átalakítását”* (Baráth Magdolna, 2021: 15. oldal).

3.2. A diplomáciai kapcsolatok alakulása a SZEB feloszlata után

Noha azt láthatjuk, hogy a szovjet vezetés erőteljes mértékben avatkozott bele a magyar politikai és gazdasági folyamatokba, ha diplomáciai kapcsolatokról beszélünk, akkor a szovjet vezetők részéről még így is egyfajta érdektelenséget nevezhetünk meg. Mindezt az támasztja alá, hogy Csehszlovákia, Lengyelország, de még csak Románia kommunista vezetői is személyesen tárgyaltak Sztálinnal a háborút követő kommunista reformokról, addig a magyar vezetőkkel nem is siettek közölni a tényleges terveket, mivel a SZEB igyekezett irányítani a szovjetizálás folyamatát (Baráth Magdolna, 2010.: 92. oldal).

A magyar kommunista vezetők ugyanakkor próbálták erősíteni a kapcsolatot a szovjet vezetéssel, azonban a pártvezetés inkább egyfajta információforrásként tekintett a magyar kommunistákra 1947-ig. Ettől függetlenül még csak nem is tartották számon őket a legfontosabb forráspartnereknek, mivel a SZEB jelenléte, s kontrolpozíciója bőven elegendő volt a szovjet vezetés számára (Baráth Magdolna, 2010.: 92-93. oldal).

A demokratikus átalakulás folyamatával a pártvezetés nem volt túlzottan elégedett. 1946 márciusában Borisz Ponomarjov publikált a Bolsevik című lapban, ahol a kelet- és délkelet-európai országok demokratikus átalakulását vázolta, s Magyarországot meg sem említette írásában. 1946 szeptemberében Mihail Szuszlov is hasonlóan vélekedett, aki azt a kritikát fogalmazta meg, hogy a Magyarországon elért demokratikus reform eredményei kevésbé jelentősek a szláv államokéhoz képest. 1947 őszén egy lengyelországi tanácskozás során az MKP-ról készítettek elemzést, amelyben értékelték a kommunista pártok működését, eredményeit, s részletesen taglalták az általuk elkövetett hibákat, amelyek akár hátráltatták is a szovjetek által meghatározott reformok bevezetését. A magyar

folyamatokról Korotkevicz nyilatkozott, aki a fentebb említettekhez hasonlóan a demokratizálás folyamatát lassúnak nevezte, mivel, ha a szovjet vezetés egy ranglistát állítana fel, akkor míg Jugoszlávia első, addig Magyarország utolsó helyen állna, mivel az államosítás folyamat a többi országtól eltérően itt még csak kezdeti fázisban halad (Baráth Magdolna, 2010.: 93-94. oldal).

A szovjetek álláspontja a kelet-európai politikáról az 1947-1948-as esztendőkből változott jelentősebb mértékben. 1947-re körvonalazódott, hogy a nagyhatalmak háborút követő együttműködése nem tartható fenn hosszú távon, így akarva-akaratlanul a világ két táborra fog szakadni. Ez azt eredményezte, hogy a szovjet vezetés számára már nem volt elegendő, ha a szovjet politikai, társadalmi és gazdasági berendezkedéstől bizonyos mértékben eltérő, de a kommunizmushoz hasonló, egyfajta szocialista kormányzás alakuljon ki a szovjet fennhatóság alatt álló országokban. Ebből adódik az, hogy az 1947-es esztendőktől kezdve bekebelezte a szovjet birodalom Magyarországot, így a tárgyalt évtized végétől elég jelentősen elindult a magyar politikai rendszer szovjetizálása (Baráth Magdolna, 2010.: 94-95. oldal).

A Tájékoztató Iroda megalakulása is segítette a diplomáciai kapcsolatokat. Sztálin haláláig lényegében Rákosi Mátyás²⁴ volt az a személy, akit fő politikai kapcsolattartóként tarthatunk számon a szovjet és magyar vezetés között, noha meg kell említeni, hogy a személyes tárgyalások kettejük között sem volt túl gyakori, sőt, amikor Rákosi Moszkvába látogatott, nem is találkozott minden esetben Sztálinnal. A diplomáciai folyamatok Rákosi-féle monopolizálását az is alátámasztja, hogy a nagyköveteket, és a követség munkatársait is teljesen súlytalannak tekinthettük diplomáciai szempontból, de még csak *„a külügyminisztérium szovjet részlege is csupán adminisztráló, fordító és postázó szerv volt”* (Baráth Magdolna, 2010.: 95. oldal).

Attól függetlenül, hogy Rákosi Mátyás sem tudott minden esetben személyesen egyeztetni Sztálinnal, még így is egyfajta privilégiumnak tekinthette a konzultációkat. Mindez azután sem változott, hogy a magyar kommunisták átvették a hatalmat az országban, elkezdték kiépíteni a szovjet rezsimet. Rákosin kívül természetesen voltak egyéb, MDP-s vezetők is, akik megfordultak Moszkvában, viszont néhány esetet²⁵ leszámítva egyiküknek sem adatott meg az a lehetőség, hogy Sztálinnal személyesen konzultáljon (Rainer M. János, 2000).

A háborút követő néhány évben a szovjet-magyar diplomáciát így eléggé zártnak nevezhetjük, amelyet eléggé lassú folyamatnak is tekinthetünk egy olyan világban, ahol még nem

²⁴ Magyarország kormányfője 1952. augusztus 14. és 1953. július 4. között (Magyarország kormányfői 1848-2001, 2022).

²⁵ Rainer M. János irata szerint Gerő Ernő többször, Farkas Mihály pedig két alkalommal egyeztetett szemtől szemben Sztálinnal (Rainer M. János, 2000).

volt annyira kifejlett a technika, mint napjainkban. Évente egyszer, esetleg kétszer²⁶ találkozhatott Rákosi és Sztálin, amelyet elég csekély számnak tekinthetünk abban az esetben, ha kényes, eléggé titkos témákat kellett feszegetnie a két vezetőnek. Vannak olyan visszaemlékezések is, hogy már 1945-ben is rádiókapcsolatot alakított ki Rákosi Moszkvával, de az első években sokkal gyakoribb volt az, hogy írásban elkészített politikai beszámolókat és jelentéseket küldött Georgi Dimitrovnak, amelyekben hosszabb időszak eseményeit, eredményeit dolgozta ki Rákosi Mátyás. 1946 után közvetlenül a magyar kommunisták szovjet fővárosi képviselőjének, valamint az SZKP nemzetközi információs osztályának küldte meg az elkészített dokumentumokat Rákosi (Rainer M. János, 2000).

A szovjet, vagy éppen moszkvai kapcsolat 1949 után erősödött csak meg igazán, mivel egy közvetlen kapcsolattartási rendszert építettek ki Moszkva és Budapest között, amelyen lehetősége volt Rákosinak arra, hogy rejtjelezett táviratokat küldjön a szovjet pártvezető titkárságának, amelyet a legfontosabb közvetlen forrásként tarthatunk számon. Mindezt azért is tekinthetjük innovatív megoldásnak, mert a feljegyzések szerint 1949 előtt nem létezett még ilyen kapcsolat egyetlen ország között sem, vagy ha mégis volt rá precedens, akkor azt nem lehet alátámasztani egyetlen írásos dokumentummal sem (Rainer M. János, 2000).

A korábban említett, évente egyszeres, kétszeres személyes találkozáshoz képest a táviratot már sokkal gyakrabban használta a két ország. A feljegyzések szerint 1952. nyaráig Rákosi közel harminc jelentése ismerhető, amelyeket Moszkvába, bizonyos „Filippov”-nak küldött, akit korábban „F” vagy „Fil” jelzővel is illettek. Rákosi távirataiban a legjelentősebb politikai pereket, a külpolitikai és diplomáciai kapcsolatokat, a legfelsőbb szintű személyzeti döntéseket tartalmazták. A másik oldalról pedig kilenc táviratra derült fény, amelyet Rákosi Mátyás kapott „Filippov”-tól (Rainer M. János, 2000).

1949 más szempontból is az innovatív kapcsolattartás éve volt. A szovjet fennhatóság alatt álló országok ezen esztendőben kaptak egy közvetlen telefonvonalat, úgynevezett „VCS”-t, amellyel lehetősége nyílt a vezetőknek arra, hogy egyenesen Moszkvával tartsák a kapcsolatot. Magyarország esetében 1953 júniusában említik a tárgyalat direkt telefonvonal használatát, viszont biztosak lehetünk benne, hogy már az azt megelőző években is igénybe vették, ha már 1949-ben használatra kész állapotban volt (Rainer M. János, 2000).

Az ismert dokumentumokra hivatkozva Rákosi és Sztálin kapcsolatáról azt lehet mondani, hogy a magyar vezető eléggé kezdeményező volt. Rákosi folyamatosan próbálta informálni Sztálint

²⁶ Az ismert táviratok, megjegyzések és Rákosi emlékirataira alapozva 1949 és 1952 között nyolc-kilenc alkalommal találkozott Rákosi Mátyás Sztálinnal, amely találkozókra egységesen a Szovjetunióban, de nem mindig Moszkvában került sor (Rainer M. János, 2000).

az aktuális politikai lépéseiről, de persze csekély számban volt olyan eset is, hogy Rákosi egyértelműen tanácsot kért vagy éppen jóváhagyást várt Sztálintól. Rákosi önállóságából és kezdeményezéséből fakadóan a szovjet vezetésnek nem volt szüksége arra, hogy úgymond kézzel irányítsa a magyar politikai folyamatokat, a direkt legfelső utasításokat a magyar vezető szorosán követte, s alkalmazta azokat a magyar belpolitikában. Kettejük közötti kapcsolatot pedig harmonikusnak és kölcsönös tiszteleten alapulónak nevezte Rákosi a saját emlékirataiban (Rainer M. János 2000).

Magyarország helyzetét a Szovjetunió belül így többféleképpen is véleményezhetjük. Egyes szakértők szerint egyfajta gyarmat volt Magyarország a szovjet vezetésnek, míg mások, például Borhi László megfogalmazása alapján Magyarország egy „leninista kliens állam” volt. Részletesebben kifejtve Magyarország „szolgáltatásokat teljesített a kül- és katonapolitika, valamint a gazdaság terén” Szovjetunióknak. Csingiz Ajtmatov pedig politikai hűbéresként definiálta a kelet-európai országokat, és a pártvezetéssel való viszonyt (Baráth Magdolna, 2010.: 95-96. oldal).

A diplomáciai kapcsolatok esetében az látható, hogy az egyes országok vezetői alárendeltjei lettek Sztálinnak, s annak érdekében, hogy pozíciójukat, de mondhatni akár azt is, hogy hatalmukat megtartsák, kénytelenek voltak teljes hűséget fogadni Sztálin irányába. A Szovjetunió elsősorban az állami-gazdasági szempontok fontosságát kommunikálta „hűbéresei” felé, de ugyanúgy jelen voltak a „*politikai, katonai, titkosszolgálati és ideológiai motívumok is*”, így lényegében a teljes társadalomra kiterjedt a szovjet gondolkodás (Baráth Magdolna, 2010.: 96. oldal).

Az 1950-es évektől kezdve a szovjet kontrol még nagyobb kezét vetett a magyar politikai, társadalmi és gazdasági életre. Korábban említettem, hogy az 1940-es években megalapították a vegyes, azaz szovjet-magyar vállalatokat, így nem volt meglepő, hogy a vállalatok vezetői is a szovjet érdekeket szolgálták. Az is gyakori eset volt, hogy szovjet diplomaták, szakértők jöttek Magyarországra, s egyértelműen beavatkoztak a magyar belügyekbe, megmondva azt, hogy milyen döntéseket hozzanak a vezetők, vagy éppen, hogy kik kerüljenek a fontos posztokra (Baráth Magdolna, 2010.: 96. oldal).

Sztálin halála²⁷ után Magyarország diplomáciai szerepe jelentős mértékben felértékelődött. Mindez abból fakad, hogy Magyarország Ausztria és Jugoszlávia szomszédja volt, amely országokkal javítani akarta a kapcsolatát a szovjet vezetés. Ezt követően már érezhető volt az, hogy az új szovjet vezetés minimális korrekciókat eszközöljen külpolitikáján, változtasson a szocialista országokkal kialakított kommunikációs csatornán. Ezekről függetlenül fontos megemlíteni azt is,

²⁷ Joszif Visszarionovics Sztálin 1953. március 5.-én hunyt el (Baráth Magdolna, 2014).

„hogy az 1953. július elején megalakult első Nagy Imre-kormány még a sztálini hagyományokat és módszereket követő intenzív szovjet beavatkozás eredményeképp jött létre”. Természetesen egy normál nemzetközi, diplomáciai kapcsolat tekintetében a belpolitikába való beavatkozás nem fogadható el, viszont Baráth Magdolna szerint a tárgyalt szovjet intervenció kedvező hatású volt Magyarországon, s a meglévő válság megoldását célozta meg (Baráth Magdolna, 2010.: 97. oldal).

4. SZTÁLIN HALÁLA UTÁN KIALAKULT HATALMI HARC A SZOVJET VEZETÉS BERKEIN BELÜL

1953. március 5.-én elhunyt Jozsif Visszarionovics Sztálin, amelyet követően a szovjet intervenció még intenzívebbé vált Magyarországon. Sztálin halálát megelőző években már sikerült kialakítani Moszkvának egy olyan intézményrendszert, amely megfelelően képviseli a szovjet érdekeket, így nem volt meglepő a magyar belpolitikai beavatkozás intenzitása. Sztálin halálát követően válság fenyegette Magyarországot, mivel hatalmi harc alakult ki az országban, amely nyilvánvalóan önös érdekeket szolgált. Ebből adódóan azt mondhatjuk, hogy a szovjet intervenció majdnem a teljes magyar társadalom számára pozitív változásokat eredményezett. Az egyetlen probléma az volt, hogy a korrekciók a szovjet birodalom érdekeit szolgálták, így csupán rövid távon volt érzékelhető azok pozitív hatása. A szovjet vezetés támogatta azon személyeket, akik a végrehajtott korrekciókban „kommunista felvilágosodást” láttak, így csatlakozott a programhoz Nagy Imre is. A korrekciók hatálytalanítása azonban politikai válságot eredményezett Magyarországon, a magyar társadalom ellenállása pedig az 1956-ban kitört forradalomhoz vezetett (Rainer M. János, 2010: 104. oldal).

Sztálin egyik fő célja az volt, hogy a Szovjetuniót a világ egyik legerősebb nagyhatalmává tegye katonai és nehézipari szempontból is. Vezetése alatt ezt lényegében el is érte, így halálát követően egy erős Szovjetuniót állt az utód rendelkezésére. Az egyik legfontosabb kérdés így talán az volt, hogy vajon ki veszi át Sztálin vezetői szerepét, így nem csoda, hogy egyfajta hatalmi harc alakult ki több szovjet vezető között. Sztálin halála után hat személy pályázott Sztálin pozíciójának átvételére, akiknek mind egységesen saját nézőpontjuk volt a hogyan továbbról. Ezen vezetők a következők voltak: Berija, Hruscsov, Kaganovics, Malenkov, Molotov és Mikojan (Glatz Ferenc, 2006: 44-45. oldal).

Az első hónapokban, azaz 1953 tavaszán és kora nyarán *Berija* tűnt a legerősebb jelöltnek, aki nemcsak, hogy miniszterelnök-helyettes, de az államvédelem felügyelője is volt. Tervei között szerepelt, hogy központba helyezze a belpolitikai reformokat, amely magába foglalta az életszínvonal javítását, az élelemtermelést, a politika fejlesztését, de fő célja volt az is, hogy felszámolja a törvénytelenégeket a Szovjetunió belül. A sors furcsa fintora, hogy éppen ez lett a veszte. A korai előny kudarcba fulladt, mivel a rivális vezetők összefogtak, s azt mondták, hogy irreális az, hogy egy olyan vezető számolja fel a törvénytelenégeket, aki éppen kiépítette azokat 1939 és 1952 között. Az összefogás eredményeként Beriját letartóztatták 1953. június 26.-án, majd ugyanezen esztendő decemberében kivégezték az állambiztonság legfelső vezetőivel együtt (Glatz Ferenc, 2006: 45. oldal).

Berija leváltását követően Malenkov miniszterelnöki pozíciót töltött be. A hatalmi harc második fázisa 1955. januárjáig tartott. Malenkov kezdetben igazán ígéretes helyzetben találta magát, mivel sokan úgy vélték, hogy Sztálin halála után ő töltheti be az üresen maradt vezetői pozíciót. 1953-ban és 1954-ben így meg is teszi a szükséges reformlépéseket, mivel a Legfelsőbb Tanács 1953-as augusztusi ülésén jelenti be programját, amely prioritizálja a közszükségleti cikket gyártását, valamint az élelemtermelés támogatását. Fegyverkezési versenyben is változtatásokat akar kezdeményezni, mivel véleménye szerint a jelenlegi állapot nem eredményes abban az esetben, ha egy újabb világháború törne ki, s mindez negatív képet fest a teljes szovjet gazdaság fejlesztésére is (Glatz Ferenc, 2006: 45. oldal).

Malenkov természetesen nem mindenkinek volt megfelelő vezető. Az úgynevezett keményvonalasok²⁸ voltak a fő ellentmondói Malenkovnak, akik meg is nevezték Hruscsovot Malenkov fő riválisának. A keményvonalasok Malenkovhoz képest a jelentős mértékben támogatták a rakéta- és atomfejlesztési programot, így hozzájuk is kapcsolódott az Urál déli részén eszközölt atomfegyveres hadgyakorlat. Külpolitika terén is másképp álltak a dolgokhoz. A nyugati hatalmak célja volt, hogy kiszélesítsék a nyugat-európai integrációt, amely Németországra is vonatkozott, például azzal, hogy újra felfegyverezzék a második világháború fő vesztesét. A keményvonalasok szerint ez a lépés nem támogatja a békét, így nem lehet arra építeni a Szovjetunió bel- és külpolitikáját, hogy elkerüljék a harmadik világháborút. A törekvések végül sikeresnek bizonyultak, mivel 1955. február 8.-án leváltották Malenkovot, ugyanakkor miniszterelnök-helyettesi pozícióját megtarthatta, amellet, hogy az energetikai miniszteri pozíciót is betöltötte. Itt még nem fejeződött be részéről a hatalmi harc, amibe újra belépett 1956 végén azáltal, hogy a Hruscsov-ellenes sztálinista csoporthoz csatlakozott (Glatz Ferenc, 2006: 45. oldal).

A hatalmi harc harmadik szakaszában, amely 1955. januárjától 1957. júliusáig tartott, Hruscsov külpolitikája bontakozott ki, és fontos, kezdeményező szereplője lett a teljes világpolitikának. Hozzá kötődik a német kérdésben való előrelépés, az 1955. május 15.-én megkötött osztrák államszerződés, az 1955. július 18.-án megtartott genfi világpolitikai csúcs, amely egyértelműen a nyílt konfliktusok megoldását hivatott elérni. Itt fontos megjegyezni, hogy ez az 1956-os forradalomra is hatással van, mivel a kirobbanó eseményeket másképp fogják fel a nyugati államok, s mondhatni vissza is fogja őket egy esetleges beavatkozástól. Egyéb magyar vonatkozást is meg lehet említeni, mivel még 1954 októberében Rákosi Moszkvába utazott, s lényegében

²⁸ Keményvonalasoknak azon személyeket nevezték, akik elleneztek a legkisebb politikai intervenciókat is. Magyar viszonylatban annak érdekében, hogy a sztálini rendszert fenntartsák az országban, akár fegyveres erők bevezetéséhez is nyugodtan folyamodtak (Kislexikon, 2022).

megalapozta azt, hogy a Malenkov politikáját folytató magyar vezetés, így Nagy Imre ellen forduljon Hruscsov (Glatz Ferenc, 2006: 45-46. oldal).

A Távol-Keleten is kapcsolati, politikai előrelépéseket kezdeményez, amelyhez nagy segítséget nyújtott számára Mikojan, aki mindvégig hű volt Hruscsovhoz, így annak jobb kezeként is számontarthatjuk (Glatz Ferenc, 2006: 45-46. oldal). 1953. július 27.-én Koreában aláírta a fegyverszüneti egyezményt, amely igen jelentős lépésként tartható számon a sztálini politikai elszakadás útján (Gecse Géza, 2008: 155. oldal).

Hruscsov a belpolitikában is változtatásokat kezdeményez, azáltal, hogy kezdeményezi a folyamatos életszínvonal emelését, elfogadja az aktív fegyverkezési és atomipari fejlesztéseket. Utóbbi például jelentős szerepet játszott abban, hogy erősítse a kommunizmusba vetett hitet, és a Szovjetunió világpolitikai szerepét. A korábban említett törvénytelenység felszámolásában is előre lépéseket tesz, azáltal, hogy a törvényes intézményi működést preferálja, így a Legfelsőbb Tanács és a kormányzat hatáskörét is szélesíti (Glatz Ferenc, 2006: 46. oldal).

A szovjet külpolitikában jelentős állomásaként tarthatjuk számon az 1956. február 25-én induló XX. kongresszust is. Hruscsov egy titkos beszédet tartott, amelyben olyan kérdést feszegetett, hogy *„lehet-e a szocializmus világméretű győzelmére hivatkozni, ha ennek a szovjet civilizáció pusztulása az ára?”*, amelyet nem tartalmaznak a marxizmus-leninizmus alapelvei. Hruscsov általános álláspontja ellentétes Sztálinéval, mivel azt mondja, hogy nem szükségszerű az, hogy a nagyhatalmak katonai, fegyveres összetűzésbe keveredjenek, ezáltal a világháború sem szükségszerű, azaz *„a békés egymás mellett élés politikáját”* hirdette (Gecse Géza, 2008: 155. oldal).

1956-ban Hruscsov ellenzéke felerősödik, mivel engedékeny vezetőnek tartják Hruscsovot, s mindezt kudarcnak nevezik. Itt jön újra a képbe Malenkov, akinek magyar politikai kötődése is lesz. A második szovjet bevonulás után Malenkovot kihelyezik Magyarországra, ahol napi tanácsokkal látja el Kádár Jánost. Talán azt is mondhatjuk, hogy Malenkovnak része volt abban, hogy Kádár átmeneti politikája vége szakadjon Magyarországon, és a megtorlás is kezdetét veszi, valamint '56 végén a korábban említett Hruscsov-ellenes csapat is alakulóban van. A sztálinisták pozíciója még inkább erősödött azáltal, hogy Nagy Imre egy semlegességi nyilatkozatot tett, valamint, hogy a Varsói Szerződést is felmondták. Az 1956-os magyarországi forradalom is azt a képet festette több politikusban, hogy újjáélesszek a sztálini rendet, amelynek hatására 1957. március 5.-én a szovjet Pravda egy Sztálint méltató cikket is publikált. Hruscsov szempontjából a helyzet még drasztikusabb lesz 1957 nyarán, amikor is az SZKP Központi Bizottság Elnökségének 11 tagjából 7 puccsot kísérel meg Hruscsovval szemben, amely kísérlet fő vezetői Molotov, Kaganovics és Malenkov voltak, mint új-régi szereplői a hatalmi harcnak. Hruscsov viszont tapasztalt vezetőként könnyen kezelte a kritikus

helyzetet azzal, hogy összehívta a plénumot, a hadsereget és az államvédelmet (Glatz Ferenc, 2006: 46. oldal).

A korábbiakban bemutatott hat szereplő közül így Nyikita Szergejevics Hruscsovot nevezhetjük meg az egyik, ha nem a legbefolyásosabb szovjet vezetőnek Sztálin halála után, akinek részletes koncepciója volt a szovjet birodalom újjáépítéséről, de sokkal leleményesebb és energikusabb is volt a riválisaihoz képest. Hruscsov pozíciójának megerősítése érdekében kitérte a világ felé a szovjet politikát, s szövetséges országokat keresett. Ezen törekvése azt a célt szolgálta, hogy egy sztálini alapokra épülő új, modernebb szovjet birodalmat építsen, amelynek fő alapkövei a következők voltak:

- i. *Erőegyensúly*, amely új kapcsolati lehetőségeket biztosít a Szovjetunió számára, s egyben megelőlegezi a harmadik világháború elkerülését.
- ii. *Nyitás a világ felé*. Sztálinhoz képest Hruscsov sokat utazott, javaslatokat tett az aktuális világpolitikai problémák megoldására, a német helyzet kezelésére. Egy új világkommunista mozgalom elindítását kezdeményezi, amely során 1956. áprilisában a Kominformot is megszüntette, és támogatta, hogy rendszeres konferenciák legyenek a kommunista és munkáspártok tagjai között.
- iii. *Fegyverkezési ágazatok dinamizálása*, amely során új programot dolgoznak ki és folytatják az atomprogramot.
- iv. *A sztálini önellátó nemzetgazdasági modellt felbontja*, így bekapcsolódik a világkereskedelembé, de párhuzamosan egy úgynevezett „nagyter” gazdaságot is létrehoz megszállt területeken. Az 1955-ös Varsói Szerződés keretén belül pedig „egységes biztonságpolitikai rendszerbe foglalja az addig kétoldalú szerződésekkel egymáshoz fűzött csatlós államokat”.
- v. *Indítványozza az életszínvonalat javító politikát*, amely magában foglalja a mezőgazdasági kistermelők támogatását, a szűzföldek feltörését, a kukoricatermesztési programot, a létminimumhoz szükséges fogyasztási cikkek termelését, s azok állami támogatását is szabályozza.
- vi. *Új vezetői kör kialakítása*, amely során a megszabadult a riválisoktól, és Sztálin idősebb alkalmazottjaitól is. Mikojan természetesen kivétel volt, mivel ő mindvégig Hruscsovot támogatta, s annak második embere volt. Magyar vonatkozásban az általa kreált magyar csapatot Kádár János vezette, miután úgymond leszámolt a régi vezetőkkel, köztük Rákosival, Gerővel, Farkassal, Révaival és Nagy Imrével (Glatz Ferenc, 2006: 44-45. oldal).

A Szovjetunió újjáépítése, a desztalinizáció, a kapcsolatok új szintre emelése azonban nem volt zökkenőmentes, mivel az 1956-os esztendő több fordulatot is eredményezett a szovjet külpolitikában.

5. 1956. OKTÓBER 23. – MÉRFÖLDKŐ A SZOVJET-MAGYAR DIPLOMÁCIÁBAN

Magyar vonatkozásban már 1953 júniusában is változásokat figyelhetünk meg, amikor is Moszkvába rendelték a magyar vezetőket. A szovjet vezetés nemes egyszerűséggel közölte, hogy a jelenlegi kapcsolati rendszer nem fenntartható, így azokat új alapokra akarják helyezni a szövetségesekkel. Malenkov, aki Berijával párhuzamosan a másik legbefolyásosabb vezetője volt a hatalmi harcnak, azt mondta, hogy a múltban megszokott gyakorlattól teljes mértékben különbözni fog az újonnan alkalmazott módszertan. A desztalinizáció folyamata így már 1953 nyarán kezdetét vette, az elkövetkező néhány évben a magyar-szovjet konzultációk száma is megnövekedett, néha nagyobb delegációk jelenlétében (Békés Csaba, Kalmár Melinda, 2016: 23. oldal).

Kezdetben a függőségi viszonyban jelentősebb mértékű változás nem volt megfigyelhető, Moszkva sokkal inkább a kapcsolatok racionalizálásáról, szabályozásairól és hatékonyabbá tételéről kommunikált. A kevésbé kritikus helyzeteket próbálták a szovjetek rugalmasan, szabályozottan, normál körülmények között megoldani. A dependencia fennállása viszont megkérdőjelezhetetlen volt, amelyet az is alátámaszt, hogy ha a szovjet vezetők érdeke azt kívánta, hogy drasztikus intervenciót eszközöljenek, akkor a kétoldalú tárgyalásokon Sztálint is túltevő nyers stílusban utasították el a partner felek felvetéseit. 1955 januárjában egy moszkvai találkozón Hruscsov lényegében kivégzéssel fenyegette meg Nagy Imrét. A katonai beavatkozásuktól sem riadtak vissza a szovjet vezetők, mivel 1956 októberében fegyveres intervenció keretén belül félemlítették meg a lengyel vezetőket, s ahogyan a későbbiekből kiderül, a magyar forradalomnak is egy szovjet katonai beavatkozás vetett véget (Békés Csaba, Kalmár Melinda, 2016: 23-24. oldal).

5.1. A forradalom és a szabadságharc kitörésének okai

http://real.mtak.hu/35024/1/Az_1956_os_forradalom_u.pdf

Az 1956. október 23-án kitört forradalom és szabadságharc az akkori időkben már elnevezésében is kérdést hagyott maga után. A II. világháborút követő néhány évben „szovjetizálás” indult el az országban, amikor is a moszkvai érdekeknek megfelelően avatkoztak be a magyar kül- és belpolitikába, de gazdasági folyamatokba is. Kádár János rendszere ezt egy forradalomnak minősítette, sokkal inkább egy legitim folyamatként definiálták – a „*forradalmi munkás-paraszt kormány*” mellett –, amely a magyar érdekeket is szolgálja, ezáltal a szovjetrendszer ellen való fellépést „ellenforradalomként” állapították meg. Ezen gondolatmeneten kiindulva az 1945 és 1949 között lezajlott forradalmat pozitív, míg az 1956-os ellenforradalmat negatív folyamatként volt kommunikálva a társadalom felé (Horváth Attila, 2007: 21. oldal).

Az elképzelések szerint a szovjetizálás folyamatát azért nevezhetjük pozitív forradalomnak, mivel a történelem során bármilyen társadalmi-gazdasági rendszer uralkodott az országban, egy újba lépést forradalommal lehetett elérni. Ennek eredményeképpen, egy új ideológia bevezetése az országban jelentős változásokat eredményez a társadalom és a gazdaság életében, a termelési viszonyokat is átalakítja, s új lehetőségeket biztosít a fejlődés számára. Ha ebben a tekintetben vizsgáljuk, akkor valóban tekinthetünk pozitívan a forradalomra. A Kádár féle gondolkodásban az volt a kérdéses, hogy vajon valójában pozitívnak tekinthetjük-e azt, hogy egy külső állam folyamatosan beavatkozik az ország belpolitikájába, saját érdekei szerint formálja az állam működését, szuverenitást nem hagyva a kormánynak. (Horváth Attila, 2007: 21-22. oldal).

A szovjetek külpolitikájukat saját érdekeik szerint alakították, így lényegében valamennyi csatlós ország népét elnyomták. Láthattuk, hogy Magyarországon is bőven eszközölt különböző intervenciókat a szovjet vezetés, amelyek alól többi kontroll alatt álló ország sem volt kivétel. Ha az egyes történéseket vizsgáljuk, lehet, hogy a szovjet terror más államokban még rosszabb volt Magyarországon, viszont 1956. október 23-án így is Magyarországon „*tört ki a forradalom, ami október végére győzött is, és csak a szovjet hadsereg intervenciója tudta leverni*” (Horváth Attila, 2007: 22. oldal).

Az alábbiakban szeretném összefoglalni, hogy mik voltak az '56-os forradalom kirobbanásának okai:

- i. Drasztikusan nagy mértékű munkát és beruházást koboztak el az irracionális tervek megvalósítása érdekében. A mezőgazdaság is megsínylta az 1950-es évek elejét, mivel ebben az időben még a vetőmagot is elvették a társadalomtól, s így fordulhatott elő az, hogy 1,2 millió emberből 800 ezernek kenyere és vetőmagja sem maradt. Az emberek életszínvonala az 1929-es nagy világgazdasági válság szintjére csökkent, áruhiány alakult ki az országban, így az alapélelmiszerekre is jegyrendszert vezettek be (Horváth Attila, 2007: 23. oldal).
- ii. Az életszínvonal drasztikus romlása csupán az egyik mozgatórugója volt a forradalom kirobbanásának. Sokkal fontosabb szerepet kapott a nemzeti érdek, az értékek elherdálása, valamint az ország állapota iránti elkeseredettség. Így az 1956-os esztendő „*az elnyomottaknak az elnyomók elleni felkelése és nem a szegényeknek a gazdagok elleni lázadása volt*” (Horváth Attila, 2007: 24. oldal).

A II. világháború lezárása és a forradalom kirobbanása közötti eltelt időszakban elkobozták a jómódúbb lakosság ingatlanjait és ingóit, mondván ez az államosítás folyamata, így az elvett javak társadalmi tulajdonban landoltak. Ez viszont nem

államosítás, hanem igazságtalan vagyonekhozás, amelyet a lakosság nyilván nem nézett jó szemmel. A társadalom is tisztában volt azzal, hogy a vezetés számára nem egy igazságosabb társadalmi rendszer létrehozása volt a fő célja, hanem hogy egyszerűen kiszolgáltatottá tegyék a lakosságot (Horváth Attila, 2007: 24. oldal).

- iii. A férfi lakosság két ötödének a szakmai státusza is megváltozott 1948 és 1952 között, amely társadalmi mobilitás is bizonytalanná tette a lakosság jövőképét (Horváth Attila, 2007: 24. oldal).
- iv. A II. világháborút Magyarország a vesztes németek oldalán zárta, így amikor a szovjetek mondhatni „kiűzték” a német csapatokat az országból, akkor nem felszabadították, hanem elfoglalták Magyarországot. A szovjet megszállást pedig nap, mint nap lehetett tapasztalni társadalmi, politikai és gazdasági oldalról is. Egyrészt a korábbiakban bemutatott jóvátétel megfizetésére kötelezték az országot. Másrészt a több százezer embert hurcoltak el szovjet munkatáborokba, hogy újjáépítsék a Szovjetuniót. Harmadrészt pedig a szovjet jelenlét a mindennapokban is érzékelhető volt, mivel bármilyen kritikus megnyilvánulás is súlyos következményeket vonhatott maga után (Horváth Attila, 2007: 24. oldal).
- v. A magyar lakosságot bűnösneként kezelték. 1950 és 1953 között kétmillió magyar személy ellen folyt nyomozás, amelyből *„egymilliót állítottak bíróság elé, háromszáznolcvanezret ítélték el”*, így logikusan a börtönnépeség száma is folyamatosan növekedett. A rendőrségi kartonokban is több, mint egymillió személy adatai szerepeltek, a besúgók pedig folyamatosan szállították az információkat. Kivégzések is gyakoriak voltak, mivel 1956-ig közel 500 embert ítélték halálra. A teljes magyar lakosságot figyelembe véve, így talán nem is volt olyan család, akiknek valamelyik tagját ne hurcolták volna meg valamilyen formában. Viszont a folyamatos bebörtönzés, elhurcolás sem akadályozta meg a lakosságot abban, hogy a hatalom, a diktatúra, a szovjet megszállás ellen forduljanak (Horváth Attila, 2007: 25. oldal).
- vi. A magyar identitás lényegében eltűnt. A Magyar Népköztársaság Alkotmányát egy behódoló alkotmányként tarthatjuk számon, amely szerint a magyar történelem kezdete 1945. Minden szimbólumnak a szovjet mintát kellett követni, legyen szó a címerről, a vörös csillagról, de még csak a katonai uniformisról (Horváth Attila, 2007: 25. oldal).

- vii. A folyamatos hazugságok is hergelték a társadalmat. A vezetés azt kommunikálta a lakosság felé, hogy most már a munkások az uralkodó osztályba tartoznak, Magyarországon pedig a legjobb világ van, jobbat el sem lehetne képzelni (Horváth Attila, 2007: 25-26. oldal).

A felsorolt okok nyilván nem egyik napról a másikra fogalmazódtak meg a magyar lakosságban, már bőven a forradalom előtt érzékelhető volt a labilitás az országban. A szovjet vezetés viszont úgy gondolta, hogy egyszerű erődemonstrációval képesek megfélemlíteni a lakosságot, például T34-es tankokkal. A pesti fiatalok felgyülemlett dühét viszont ez sem hártotta vissza. Nem meglepő az a tény sem, hogy a párton belül sem volt mindenki elégedett, mondhatni csupán néhány pártvezető volt, aki akár az életét is kockáztatta volna az aktuális rendszerért, így a forradalom kirobbanásával a párttagok is eltűntek (Horváth Attila, 2007: 26. oldal).

A lakosság felháborodása mellett azt se felejtsük el, hogy egy forradalom csak egy olyan országban törhet ki, ahol a vezetésnek megingott a tekintélye, s a kezdetleges zendüléseket nem tudja kezelni. Pont ez zajlott Magyarországon, drasztikus volt a megszállás, a diktatúra, nem volt jó a kommunikáció, eltörölték a magyar identitást, nem vették figyelembe a nép érdekét. Ezeken viszont nem is kell meglepődni, mivel a korábbiakban is bemutatva, Sztálin halálát követően a szovjet vezetés berkein belül hatalmi harc alakult, amely Magyarországon is érezhető volt azáltal, hogy a magyar befolyásos vezetők is a moszkvai vezetésnek akart minél jobban megfelelni (Horváth Attila, 2007: 27. oldal).

5.2. A forradalom kezelése és annak leverése, diplomáciai sarokpontjai

Az 1956. október 23-án a felkelők forradalmároknak, szabadságharcosoknak titulálták magukat, akiknek a fő céljuk, hogy eltöröljék a szovjet diktatúrát, visszaszerezzék a magyar identitást maguknak és az országnak is. Érdekesség, hogy nem gazdasági követelések nem hangzottak el, magát a gazdasági-társadalmi rendszer változtatását sem követelték, így az elkövetkező napokban újra szerveződő pártokkal sem foglalkoztak. Ez nem meglepő, mivel döntő többségében pesti fiatalokról beszélhettünk, akik megunták az elnyomást, változtatásokat akartak, szerették volna azt, ha van beleszólásuk az ország sorsának alakulásában. Ezek miatt túl sok időt nem fektettek az általuk kidolgozott programokba sem (Földes György, 2006: 33. oldal).

A pesti fiatalság mellé más szereplők is csatlakoztak, egész pontosan a kommunistáknak azon köre, akik demokratizálni akarták a szocializmust, s vissza akarták kapni az ország szuverenitását. Ezen politikai szereplők Nagy Imre nézeteit követték, s véleményük szerint Nagy a legalkalmasabb ember az ország vezetésére. Ennek következtében így mondhatni az értelmiségi réteg is újra életre kelt, akik a paraszti érdekképviselet mellett a demokráciáért is harcoltak. A

szociáldemokraták és munkásemberek is felemelték a hangjukat, akik saját szervezetet akartak, hogy küzdjen az az érdekeikért, valamint a munkásmozgalom tekintélyét is vissza akarták szerezni (Földes György, 2006: 33. oldal).

A társadalomnak azon rétege is felkelők mellé állt, akik az 1950-es évek elején sérelmeztek, kitzasztottak, lényegében nem engedték őket integrálódni az új társadalomba. Politikai terekre vonultak ki, s ott próbáltak revansot venni az elszenvedett sérelmek után. Jelen voltak azok az emberek is, akiket elnyomtak, elvesztették társadalmi státuszukat, vagy éppen a vagyonukat kobozták el, így kárpótlást követeltek. A falvakban is elkezdődtek a mozgalmak, de nyilvánvalóan ott nem közelítette meg a fővárosi, vagy éppen a nagyobb vidéki városok felkeléseinek intenzitását (Földes György, 2006: 33-34. oldal).

A forradalom tehát nagyon sok embert mozgósított, mivel a felkelés előtti bő egy évtizedben az egész társadalom érezhette a szovjet megszállás politikai-, gazdasági- és társadalmi hatásait. A kérdés jogosan merülhet fel, hogy vajon ki vezette a mozgalmat. A forradalom egy sajátosságaként is számon tarthatjuk, hogy október 23-tól november 4-ig, a forradalom leverésének napjáig Nagy Imre volt a politikai hatalom feje. Akkor is ő volt a politikai porond élén, amikor még a felkelőket hivatalosan veszélyes ellenségként tartották számon, s fegyveres beavatkozással akarták megtörni őket. Hasonlóan október 28-án, a politikai fordulat napján is ő volt a vezető, s alakította át úgy a kormányt, hogy az a forradalmárokat és céljukat képviselje, mindezt úgy, hogy pár nappal korábban még majdnem mindenki a pártállamot védte. Kende Péter megfogalmazásában „ezen a véres és tragikus őszön Nagy Imre egy személyben volt Tisza István és Károlyi Mihály” (Kende Péter, 2006: 69. oldal).

Október 24-én Nagy Imrét miniszterelnökké választották, a karhatalmi szervek pedig parancsot kaptak, hogy teljes szigorral lépjenek fel a tüntetők ellen, a rádió pedig közölte, hogy a szovjet csapatok is részt fognak venni az ellenforradalmárok elleni küzdelemben. Nagy Imre ezt követően közölte, hogy „*akik 14 óráig (a határidőt később 18 órára módosították) megszüntetik a harcot és leteszik a fegyvereiket, mentesülnek a statáriális eljárás alól*” (1956 történelmi eseményei, 2022).

A tüntetések azonban tovább folytatódtak, nem csak október 24-én, hanem 25-én is. A honvédelmi miniszter parancsba adta, hogy még aznap délig verjék le az ellenforradalmat, így történhetett meg az az eset, hogy több épület tetejéről is tüzet nyitottak a tüntetőkre, ami természetesen csak olaj volt a tűzre, így a fegyveres összecsapások is fokozódtak. Még október 24-én az MDP vezetése is Magyarországra érkezett, s a delegáció között volt Anasztasz Mikojan szovjet miniszterelnök-helyettes is és megkezdődtek a kétoldalú tárgyalások. Gerő Ernőt felmentették,

akinek helyét Kádár János vehette át, s szerinte kezdetben egy békés tüntetés volt kiindulóban, ami azután fajult el, hogy az ellenforradalmárok megjelentek, s a népi demokráciát támadták. Nagy Imre ezzel szemben úgy nyilatkozott, hogy a problémát meg lehet oldani, szükséges helyre állítani a rendet az országban, s amint eljönnek a reformok, amelyek a népnek is kedvezőek, akkor a szovjet és magyar vezetés elkezdhet tárgyalni a magyarországi szovjet csapatok kivonásáról (1956 történelmi eseményei, 2022).

Október 26-án és 27-én is folytatódtak a tüntetések, a fegyveres összetűzések, így Nagy Imre elég nehéz helyzetben volt azt illetően, hogy mégis hogyan cselekedjen. A tüntetők benne látták azt a vezetőt, aki alkalmas Magyarország vezetésére, így már miniszterelnökként az ő érdeküket is képviselni kellett. Ezzel párhuzamosan pedig ott volt a szovjet nyomás, a forradalomba történő fegyveres beavatkozások összessége. Október 28-án viszont egy politikai fordulat következett be, amikor is Nagy Imre rádióbeszédében bejelentette, hogy *„a kitört felkelést kormánya nem ellenforradalomnak tekinti, hanem az egész népet átfogó és eggyé forrasztó, az előző korszak súlyos bűneire válaszoló nemzeti demokratikus mozgalomnak”* (Kende Péter, 2006: 73. oldal).

Nagy Imre a továbbiakban elrendelte a tűzszünetet az országban, bejelentette az ÁVH, azaz az államvédelmi hatóság megszüntetését, s egy olyan *„karhatalom létrehozását, amelyben a honvédség és a rendőrség alakulatai mellett a munkások és az ifjúság felfegyverzett osztagai szintén helyet kapnak”*. Tájékoztatta a lakosságot, hogy megegyezett a moszkvai vezetéssel a szovjet csapatok Budapestről való kivonásáról, s további tárgyalásokat kezdeményez a teljes magyarországi szovjet fegyveres erőknek a Szovjetunióba történő visszavonásáról (Kende Péter, 2006: 73-74. oldal).

Nagy Imre beszéde természetesen nem eredményezett új helyzetet, megoldást az országban, de a frontokat is átkonvertálta, mivel a budapesti kormányzat is oldalt váltott, s innentől kezdve nem a szovjet birodalmi erőkkel, hanem a nemzeti felkeléssel azonosult. Függetlenül attól, hogy Nagy eléggé messzire ment a beszédével, s többet vállalt annál, mint amennyit elbírt a válla, nem volt más választása, amennyiben meg akarta tartani a nép támogatását. Október 23-án cselekedhetett volna másképp talán, amikor miniszterelnökké nevezése után előterjeszti a lakosságnak a reformprogramját, kéri a népet, hogy támogassák őt annak elfogadtatásában, míg a pártvezetést utasítja arra, hogy fogadják el a reformokat. Jó kérdés, hogy vajon egy ilyen forgatókönyv szerint mi történt volna, lehet, hogy Gerőék azonnal elnyomták volna Nagy Imre mellett a tömeget is, de legalább nem húzott volna egy határt a felkelők és saját maga közé. Pont ezt a határt akarta lerombolni beszédével Nagy Imre, aki így lényegében *„a 23-a éjjelén és az ezt követő napokban történtek árát fizette meg”* (Kende Péter, 2006: 74. oldal).

Október 28. utáni néhány napban úgy tűnt, hogy Nagy Imre kellő támogatottságot élvez vezetésein belül is. Elsőkörben az állampárt pozícióiban történtek változások, majd fel is oszlott, amelynek helyébe Nagy Imre személyes hívei léptek, s velük volt Szántó Zoltán, Lukács György és Kádár János is, akik szintén Nagyot támogatták. Azonban az már egy másik kérdés, hogy vajon a több tízezer fős kádárreggben – akikhez a különböző minisztériumok is tartoztak – mennyire hittek a politikai fordulatban, s mennyire támogatták reálsan Nagy Imrét (Kende Péter, 2006: 74-75. oldal).

A szovjet pártvezetés természetesen nehezen nyelte a történeteket. Mikojan és Szuszlov személyesen is megtapasztalta, hogy milyen politikai állapotok uralkodnak Magyarországon, s tudták, hogy engednie kell a szovjet vezetésnek, hogy képesek legyenek leszerelni a felkelőket. Ennek függvényében zajlottak a konzultációk a szovjet párton belül, viszont az nehezen volt elképzelhető, hogy valamennyi kérésnek eleget tesznek, mert az már kevésbé szolgálná a moszkvai érdekeket. Egy magyar nemzeti demokrácia mondhatni elképzelhetetlen volt, ahogyan az is, hogy a teljes magyarországi szovjet csapatokat hazahívják (Kende Péter, 2006: 75. oldal).

Nagy Imre azonban tudta, hogy a bejelentés még semmit sem jelent, gyakorlati lépések szükségesek ahhoz, hogy a kritikus '56-os szovjet-magyar kérdés megoldódjon: hivatalossá kell tenni a tüzszünetet, le kell fegyverezni az államvédelmi csapatokat és a kormányt is át kell alakítani, továbbá azzal is tisztában volt, hogy a szabad választásokat el kell fogadni és vissza kell térni a demokratikus koalícióhoz. A miniszterelnök ezt be is jelentette október 31-én, amelyet Kádár János is megerősített rádiónyilatkozatában november 1-én: Magyarország újra semleges, kilépett a szovjet államiságból, s nem marad tagja annak katonai szövetségnek, amely lehetőséget biztosított a szovjet megszálláshoz (Kende Péter, 2006: 75-76. oldal).

A szövetségből való kilépés azonban nem volt előre tervezett, Moszkva egyszerűen olyan nyomást gyakorolt Nagyra, hogy lényegében belesodorták a döntésébe, így ahelyett, hogy kivonultak volna az országból, újra bejöttek. A Szovjetunió erős diplomáciát alkalmazott, mivel bármilyen konzultációt próbált kezdeményezni a magyar kormány és Nagy Imre, a szovjetek egyszerűen hallgattak, nem mentek bele semmilyen dialógusba. Mondhatni ez eredményezte Nagy Imre válaszlépését a szövetségből való kilépéssel (Kende Péter, 2006: 76. oldal).

A magyar kormányfőnek más szemszögből is meg volt fogva a keze, mivel a fegyveres ellenállásra sem adhatott parancsot, mivel az szembe ment volna az addig zajló kiegyezés politikájával. Ennek tudatában, amikor a szovjetek újra lerohanták Magyarországot november 4-én és a forradalmat is leverték. Nagy Imre csak annyit tehetett, hogy kiállt kormánya mellett és kommunikálta a világ felé, hogy a magyar csapatok harcra készen várják a szovjeteket. Ezzel azt

akarta a világ tudtára adni, hogy a Szovjetunió Magyarország akarata ellenére próbálja meg visszahódítani az országot, amivel a magyar nép sem ért egyet (Kende Péter, 2006: 76. oldal).

Nagy Imre november 4-ig volt Magyarország miniszterelnöke, ezzel a szerepe is véget ért. Ahogy Kende Péter fogalmaz, nem tudhatjuk azt, hogy mi történt volna Magyarországon, ha Nagy Imre helyet más a vezető, de az biztosan elmondható, hogy Nagy Imre nélkül az október 23-i felkelés még idáig sem jutott volna. Más vezetőt pedig nehezen is tudnak a szakértők elképzelni, aki alkalmas lett volna egy kritikus helyzetben az ország irányítására, mivel nemes egyszerűséggel a forradalom előtti időszak nem termelt ki egy Nagy Imrénél jobb vezetőt (Kende Péter, 2006: 76. oldal).

6. ÚJ KORSZAK A SZOVJET-MAGYAR DIPLOMÁCIÁBAN AZ 1956-OS FORRADALOM LEVERÉSÉT KÖVETŐEN

A forradalom leverését követő néhány hétben Magyarország valóságos szovjet gyarmattá változott. A vezetőket Moszkvában nevezték ki, az országot pedig kézi vezérléssel irányították az szovjet pártvezetők. Ezt követően a szovjet kontrol valamelyest mérséklődött. Az állambiztonság és a hadsereg-vezetés személyzetén kívül a tanácsadókat visszahívták, s preferálták azt, hogy olyan helyi vezetőket találjanak, akik alkalmasak képviselni a szovjet érdekeket, s ennek megfelelően vezetik az országot. Kádár János felelt meg az elvárásoknak, aki a legoptimálisabb vezetőnek bizonyult a szovjet vezetés számára (Rainer M. János, 2010: 108. oldal).

6.1. Hruscsov és Kádár kapcsolata

A magyar-szovjet diplomáciai kapcsolatokban az 1956-os forradalom mérföldkőnek tekinthető. A II. világháború lezárását követően a szovjetek megszállták Magyarországot, s elindult a szovjetizálás folyamata, amelyet a desztalinizáció követett Sztálin halála után. A lakosságban folyamatosan gyülemlett a düh, a harag, amelyet a kommunizmus és a moszkvai diktatúra váltott ki, amely egészen odáig fajult, hogy 1956. október 23.-án forradalom és szabadságharc tört ki Magyarországon. A forradalom csak rövid távon volt sikeres, mivel a szovjetek leverték azt, s ezzel *„egy új, ellentmondásokkal és elhallgatásokkal teli korszak kezdődött”* a magyar politikában (Kiscsatári Marianna, 2020).

A forradalom leverését követő időszak után mindkét országban egy személyben összpontosult a hatalom, a kormány, s a párt vezetése is: Magyarországon Kádár János, Szovjetunióban pedig Nyikita Szergejevics Hruscsov kezében volt az irányítás. Ebből adódóan érdemes megvizsgálni a két befolyásos politikai kapcsolatot, amely jelentősen meghatározta a magyar-szovjet diplomáciai kapcsolatokat is a tárgyalt időszakban (Kiscsatári Marianna, 2020).

Ismertségük 1957 márciusában lépett dominánsabb alapokra, amikor is a magyar vezetők Moszkvába utaztak tárgyalni, hogy a vezetés elfogadja-e Kádár Jánost Magyarország vezetőjévé. Noha voltak kételyek a vezetőkben, Hruscsov már a találkozások kezdetén kiállt Kádár mellett, s támogatta vezetővé választását. Hruscsov támogatására Kádár azzal a gesztussal válaszolt, hogy a szovjet vezetőt egy magyarországi invitálásra invitálta meg, s ezzel el is kezdődött a két vezető közötti baráti kapcsolat kiépülése (Kiscsatári Marianna, 2020).

1956 és 1964 között Hruscsov négy alkalommal látogatott Magyarországra, noha kevésbé publikussá téve ezenkívül még négyszer járt az országban a moszkvai vezető. Ez igazán erős kapcsolatépítésre tehetett tanúbizonyságot, mivel emlékezzünk csak vissza arra, hogy Rákosi és

Sztálin között jó esetben évi egy találkozó történt csupán Moszkvában. Viszont, ahogyan azt a korábbiakban is bemutattam, Hruscsov terve volt, hogy nyitottá tegye nemzetközi kapcsolatukat és szövetségeseket keressen. Hruscsov hitt a személyes diplomáciában, így a szovjet állampolgárok egy olyan vezetőt láttak benne, akinek végre nem az a célja, hogy szobrot emeljen magának hatalma prezentálása érdekében, hanem egyszerű, közvetlen, érdeklődő volt, aki feleségével utazott, s még azt is szerette, ha fényképezik. Ezen diplomáciai hozzáállásának eredményeképpen a látogatásai a reputációját is növelték (Kiscsatári Marianna, 2020).

Az 1956-os forradalom során természetesen más volt a köz véleménye Hruscsovról, viszont az 1958-as magyar látogatás során már országos mozgósítással készültek a fogadtatására. Érdekesség, hogy a beszédeiben gyakran dicsérte az '56-os ellenforradalom megoldását, noha Nagy Imréről nem ejtett szót. Úgy vélte, hogy ebbe ő nem akar beleavatkozni, oldják ezt meg a magyarok és Kádár (Kiscsatári Marianna, 2020).

1964-ben újabb hosszabb magyar látogatást ejtett meg Hruscsov, amikor átadta Kádár Jánosnak a Lenin-rendet. Itt tartózkodásának ideje alatt Hruscsov több vezetővel is egyezettett, viszont néhány hónappal később a szovjet vezetésben erősödtek az aggályok Hruscsov irányába. Az aggodalom fő oka volt Hruscsov közvetlen személyi kultusza, az elmaradt gazdasági növekedés, és a félelem is. Ebből adódóan megingott Hruscsov alatt a pad, amelyet Leonid Brezsnyev használt ki, s lett a Szovjetunió következő vezetője (Kiscsatári Marianna, 2020).

6.2. Hruscsov titkos ajánlata Kádárnak

Kárpátaljának széles történelemmel rendelkezik. 1919-ben definiálták előszöri megyénket földrajzi-közigazgatási egységként, az első világháborút lezáró békedöntések értelmében. Ekkor Kárpátalja az első Csehszlovák Köztársasághoz tartozott, amelyet az 1920. június 4-én aláírt trianoni békeszerződés erősített meg (ezt megelőzően Kárpátalja államilag az Osztrák-Magyar Monarchián belül a Magyar királysághoz tartozott). Az elmúlt egy évszázadra visszaemlékezve Kárpátalja az első és második Csehszlovák Köztársaság mellett tartozott Kárpáti Ukrajnához, a Magyar Királysághoz, Kárpátontúli Ukrajnához, Szovjetunióhoz, s 1991-től Ukrajnához, amelyeket az alábbi táblázatban is láthatunk (Cserniczkó István és társai, 2020: 5. oldal).

A szovjet periódusnak kezdete Kárpátalja esetében 1944 őszére tehető, amikor a vörös hadsereg megszállta a megyét, Ungvár egész pontosan október 27-én esett el. A magyarság ekkor is jelentős mértékben volt jelen Kárpátalján, mivel az 1941-es népszámlálás szerint a 853 ezer fő 27%-a, azaz 233 ezer személy magyar anyanyelvű volt (Erzsébet Molnár D. – Natália Váradi – Karolina Darcsi – Ildikó Orosz – István Cserniczkó, 2022: 17-18. oldal).

A kárpátaljai magyarságnak így nem meglepő módon ez egy elég sötét foltja volt a történelemben, mivel a megszállást követő közel két hét alatt több ezer magyar ajkú férfit hurcoltak el munkatáborokba, s küldtek el harcolni a frontra. Az egyik legnagyobb koncentrációs tábor Szolyván tartották számon, ahol az embertelen életkörülmények miatt férfiak századi haltak meg úgy, hogy még csak fegyvert sem kellett fogniuk ahhoz, hogy harcoljanak Szovjetunióért. A málenkij robot társadalmilag romboló hatása tehát már a háború befejezése előtt is érzékelhető volt megyénkben. A meglévő archívumokban tárolt adatok szerint Kárpátaljáról összesen közel 30 ezer embert hurcoltak el munkatáborokba, akik közül legalább 10 ezren soha nem tudtak hazatérni szeretteikhez. Falusi, nagyanyáink és nagyapáink elbeszéléseiből is hallhattuk azokat a történeteket, hogy nagy nagyon kevesen tértek haza, akiknek pedig sikerült, azok olyan mértékben legyengültek, hogy többségük huzamosabb ideig nem ízelhette a háború utáni béke örömeit (Erzsébet Molnár D. – Natália Váradi – Karolina Darcsi – Ildikó Orosz – István Csernicskó, 2022: 21-23. oldal).

A szovjetizálás folyamata még inkább akkor volt szemmel látható Kárpátalján, amikor egyre több szovjet kormánypárti tag, ügynök jött el megyénkbe, és vette át az irányítást a közügyekben. Ezen személyek egyik kiemelt vezetője Ivan Turjanica volt, aki 1944 októberében érkezett Kárpátaljára. Turjanica nem meglepő módon vezető szerepet játszott abban, hogy a kárpátaljai magyar közrendszert, a helyi hatóságokat, a falvak, városok önkormányzatait megreformálja a moszkvai vezetés. A szovjetizálás folyamatának egyik fontos mérföldköve 1944 november 19-re tehető, amikor megtartották az első kárpátaljai kommunista konferenciát és kidolgozták Kárpátalja megreformálásnak tervét (Erzsébet Molnár D. – Natália Váradi – Karolina Darcsi – Ildikó Orosz – István Csernicskó, 2022: 24-25. oldal).

A szovjetizálás folyamatát lépésről lépésre próbálták végrehajtani. A társadalmat is megszólította a szovjet vezetés, mivel önkénteseket toboroztak, akik támogatták a kommunista elveket és azok végrehajtását Kárpátalján. Az adatok szerint 1945. január 1-re már 250 ezer kárpátaljai önkéntes írta alá Munkácson az újra egyesítésre felszólító manifesztumot. Természetesen ez az önkéntesség a szovjetunió részéről egyfajta politikai lépés is volt, mivel olyan személyeket akartak maguk körül tudni, aki támogatják a szovjet elképzeléseket. A hivatalos nyelvben is történtek változtatások. A moszkvai irányítás, noha meghagyta, hogy az ukrán maradjon Kárpátalján a hivatalos nyelv, de az ukránnal egyenragúként volt számon tartva az orosz is, amely a terület szovjetizálásának is a lépése volt. A moszkvai megszállás pedig szépen-lassan célt ért Kárpátalján, mivel átértékeltek a korábban több százezren is aláírt manifesztumot, amelynek pozitív elbírálása után engedélyt is adtak a kárpátaljai reformra, amely rendszer közel azonos volt a korábbiakban is bemutatott, Magyarországon alkalmazott eszközökkel. Mindez magába foglalta a politikai

jogfosztást, a (mező)gazdaság átalakítását a kolhozok létrejöttével, a média szólásszabadságának visszaszorítását, a magántulajdon elkobzását, az államosítást, vagy éppen a vallási megszorításokat (Erzsébet Molnár D. – Natália Váradi – Karolina Darcsi – Ildikó Orosz – István Csernicsekó, 2022: 26-28. oldal).

A kárpátaljai magyarságnak a moszkvai irányítás miatt így újra meg kellett tanulnia élni kisebbségként, és lényegében a reformálás folyamatát is el kellett fogadnia. Mindez még megrendítőbb volt, amikor az '56-os forradalom kitört Magyarországon, így a moszkvai tankok Kárpátalján, Beregszászon keresztül vonultak be Magyarországra. A magyarság ekkor még jobban meg volt félemlítve, látva azt, hogy miképpen reagál a szovjet irányítás a budapesti ellenszegülésre, a lakosságnak még óvatosabban és elfogadóbban kellett élnie. Ezzel párhuzamosan természetesen voltak olyan hazafiak, akik társultak a magyarországi történésekhez, s anti-szovjet, pontosabban magyar nemzeti akaratot hangoztattak a községekben. Nem meglepő, hogy nagyon kevesen voltak olyan bátrak, akik kiálltak magyarságuk mellett, mivel az akkor bő 200 ezres magyarsággal bíró Kárpátalján 46 személy ellen kezdeményeztek tárgyalásokat, akik közül 18-an börtönbe kerültek, 8 személyt kirúgtak az egyetemről, egy református pásztor pedig el is hunyt a kihallgatás során. Ez is jól bizonyítja azt, hogy a szovjetizálás folyamata egyben volt drasztikus és moszkvai szemszögből sikeres Kárpátalján (Erzsébet Molnár D. – Natália Váradi – Karolina Darcsi – Ildikó Orosz – István Csernicsekó, 2022: 65-68. oldal).

Állami hovatartozás	Időszak	A régió megnevezése	A régió státusa
Osztrák-Magyar Monarchián belül: Magyar Királyság	1867-1919	Ung, Bereg, Ugocsa és Máramaros vármegye (+egy kicsi Szabolcsbó I és Szatmárbó I)	Nincs egységes és önálló közigazgatási státusa.
(Első) Csehszlovák Köztársaság	1919-1938	Podkarpatszka Rusz (Ruszinszkó)	Elviekben autonóm közigazgatási egység.
(Második) Csehszlovák Köztársaság	1938-1939	Podkarpatszka Rusz	Autonóm köztársaság a föderatív államon belül.
Kárpáti Ukrajna	(1938.11.2.-) 1939.3.14-16.	Kárpáti Ukrajna (Карпатська Україна)	Független állam, nemzetközi elismertség nélkül.
Magyar Királyság	1939-1944	Kárpátaljai Kormányzóság	Külföldi közigazgatási egység a vármegyerendszerből kiemelve.
Kárpátontúli Ukrajna	1944.9.26–1946.1.22	Kárpátontúli Ukrajna (Закарпатская Украина)	Független pseudoállam, mindennemű nemzetközi elismertség nélkül.
Szovjetunió	1946–1991	Kárpátaljai terület (Закарпатская область)	Semmilyen önálló sággal nem rendelkező, megyei szintű.

			közigazgatási egység az Ukrán SZSZK-ban
Ukrajna	1991-től	Kárpátalja megye (Закарпатська область)	Semmilyen önkormányzattal nem rendelkező megye.

2. táblázat: A mai Kárpátalja területének állami hovatartozása
Forrás: Cserniczkó István és társai, 2020: 6. oldal

A fentebbi táblázatban is látható, hogy 1946 és 1991 között Kárpátalja a Szovjetunióhoz államigazgatása alá tartozott. Így jogosan is gondolhatjuk, hogy akár Kárpátalja sorsa is szóba kerülhetett egy magyar-szovjet érdekegyeztetés alkalmával. Nyikita Hruscsov volt az a vezető, aki Kárpátalján indította el a „szovjetizálás” folyamatát, miszerint bezárták a templomokat, üldözték az a lakosság értelmiségi rétegét, a parasztokat pedig ösztönözték, hogy a közös gazdaságokban dolgozzanak, természetesen a Szovjetunió részére. Ennek a politikának az lett a következménye, hogy a magyar népesség háttérbe szorult, s el is kezdődött az ukrán nép betelepítése Kárpátaljára. A sors furcsa fintora, hogy mégis Hruscsov volt az a vezető, aki 1964 nyarán felajánlotta Kádár Jánosnak Kárpátalját, hogy vegye át a magyar lakosságot és a megye területének egy részét (Magyar Hírlap, 2007).

Az ajánlat teljesen váratlanul érte Kádár Jánost, nem is tudott hirtelen mit reagálni rá, ahogyan arra sem, amikor Hruscsov tovább folytatva első körben a magyarok által lakta beregszászi járást engedte volna át Magyarországnak, amelyet egy olyan gesztusként tartott számon, amely egyezik „a lenini nemzeti politika szellemiségével”. Kádár újra döbbenet hallgatott, s kitért a válasz elől, leginkább azért, mert sejtette, hogy egy ilyen ajánlatnak ára van. Tisztában volt vele, hogy a Szovjetunió, s leginkább Hruscsov máskor is tett ehhez hasonló nagylelkű ajánlatokat annak érdekében, hogy pillanatnyi előnyhöz jusson. Példaként meg lehet említeni azt, hogy Kínának „odaajándékozta” Port Arthur hadikikötőjét, Finnországnak átadta a porkallai támaszpontot, vagy éppen, amikor Ukrajna javára lemondott az oroszok lakta Krím félszigetről. Utóbbi esetében például a szovjet vezetés berkein belül is elmondta, hogy a Krím félsziget átadásával akarja lekenyerezni az ukrán vezetést (Magyar Hírlap, 2007).

Kun Miklós elmondása szerint a megbeszélés hajnalig tartott, s végül Kádár János nem fogadta el az ajánlatot. Az egyeztetésen Hruscsov veje, Alekszej Adzsubej is részt vett, aki úgy emlékszik vissza, hogy Hruscsov valósággal tálcán kínálta fel Kárpátalját Kádár Jánosnak, sőt még szerződésbe is foglalták volna a területátadást, amelyet kétoldalúan alá is írtak volna. Kádár János viszont a meglévő területi vitás kérdésekre, s múltbeli területátadásokra gondolva inkább visszautasította Hruscsov nemes ajánlatát (Magyar Hírlap, 2007).

1964 augusztusában a szovjet pártvezetéssel is egyeztetett Kárpátalja sorsát illetően. Hruscsov elmondta, hogy jelenleg 120 ezer magyar tartozik a szovjet államháztartáshoz, s ha egy népszavazás útján megkérdezzük a kárpátaljai magyarságot, hogy melyik országhoz akarnak tartozni, akkor valószínűleg az eredmény egyöntetű lesz. Nyilván a Szovjetunió veszítene területéből, de amellett, hogy Kárpátalja Magyarországnak történő átadása egyszerű folyamat lenne, hatalmas hasznot hozhatna a Szovjetunió számára. Hruscsov azt is elmesélte, hogy Kádárral viccelődtek, miszerint a magyarok ukrán területre törtek be, majd elfoglalták azt ukránoktól. Kádár válaszként azt mondta, hogy a magyarok az Uralon túlról jöttek, így erre alapozva onnan is kérünk területet. Ez is alátámasztja azt, hogy Kádárt meglepte az ajánlat, így ahelyett, hogy egyenes választ adott volna Hruscsovnak, inkább viccelődéssel terelte el a szót (Magyar Hírlap, 2007).

Hruscsov folytatta, hogy egy ilyen ajánlat a románokat is érintheti Erdély esetében, de elmondása szerint az igazság az igazság, mindenkit egyenlően érint. Hruscsov valóban komolyan gondolta azt, hogy átadja Magyarországnak Kárpátalját, mivel bizalmasait is igazán próbálta ennek hozamáról meggyőzni. Azonban 1964 őszén egy kis forradalom következtében leváltották Hruscsovot, akinek utódjai, köztük Brezsnyev, Pogdornij, Poljanszkij, Seleszt Ukrajnából érkeztek, s nekik egyáltalán nem állt szándékukban, hogy Kárpátalját a legegyszerűbb úton adják Magyarországnak (Magyar Hírlap, 2007).

ÖSSZEGZÉS

A második világháborút, amelyet a történelem legtöbb halálos áldozattal járó összetűzéseként tarthatunk számon, Magyarország a vesztes Németország oldalán zárta. Ennek egyik legjelentősebb hozománya a szovjet megszállás lett, amellyel évtizedeken keresztül együtt kellett élnie a magyar társadalomnak. A diplomáciai függés mellett gazdasági és társadalmi veszteségek is érték az országot, a pénzügyi kár a nemzeti vagyon egy ötödével volt egyenlő, az ipar, a mezőgazdaság is megsínylette a háborút, ahogyan a lakhatási körülmények is jelentős mértékben romlottak, nem beszélve az elhunytak és az elhurcoltak számáról.

A szakdolgozat középpontjában a diplomáciai együttműködés áll, így tanulmányom első részében rá is tértem a szovjetizálás folyamatára. A Szovjetunióknak érdeke volt, hogy a szomszédos országok szovjet fennhatóság alatt álljanak, valamint, hogy a vezetés is a moszkvai érdekeket képviselje. Magyarországon is ez volt tapasztalható, mivel 1945-ben létrehozták a Szövetséges Ellenőrző Bizottságot, amelyet a szovjet vezetés irányított. A SZEK fő feladata az volt, hogy ellenőrizze a fegyverszüneti egyezmény megvalósítását és kontroll alatt tartsa annak folyamatát. A Bizottság ennek eredményeképp jelentős mértékben korlátozta a magyar állam független létét, mivel a politikai, társadalmi és gazdasági működésre is hatással volt, az egyezmény pedig lehetőséget biztosított a SZEK számára, hogy lényegében bármikor beavatkozzon a magyar belpolitikai folyamatokba. A SZEK-nek lehetősége volt arra is, hogy akár a megyeszékhelyekre és a nagyvállalatokhoz is bizottsági tagokat küldjön, akiknek a feladata a kontrol kézben tartása volt.

A fegyverszüneti egyezmény jóvátételt is tartalmazott, miszerint a magyar gazdaságnak 300 millió dollárt kellett megfizetnie, amelyből 200 millió dollár értékben árukat kellett szállítani a Szovjetunió számára. Mindez az amerikai szakértők szerint is drasztikus fizetség volt Magyarországnak, amelyet a magyar gazdaság képtelen volt kielégíteni. A magyar államnak egy ilyen nagy mértékű terhet kellett cipelnie a vállán, amely szintén megerősítette az alárendelt szerepet. Bármennyire is kezelte volna a magyar vezetés optimistán a helyzetet, akkor is kénytelenek voltak engedni a szovjet vezetésnek, mivel tudták, hogyha sikerülne is kimászni eme gazdaságilag gyötrelmes gödörből, a moszkvai vezetés mindenképpen érvényesítette volna érdekeit az országban. A szovjet berkeken belül is az volt az álláspont, hogy Magyarországnak bűnhődnie kell, így még a fizetség volumenének csökkentése sem volt napirenden - az már egy másik kérdés, hogy a magyar vezetők meg sem próbálták mérsékelni a jóvátétel mértékét. Persze voltak olyan befolyásos politikusok, akik nem tetszésüket fejezték ki a jóvátétellel kapcsolatban, de a legtöbb vezető azt preferálta, hogy módosítás nélkül fogadják el a jóvátételi paktumot. Ennek következtében a gazdasági és ipari működés is szovjet kontrol alatt működött, amelynek következtében magyar-szovjet

kereskedelmi egyezmény kidolgozásán is dolgoztak a felek, amelynek értelmében árucere-forgalmat fog lebonyolítani a két ország.

1947-ben a SZEB végül feloszlott, amely változásokat is eredményezett. A szovjet vezetés látta azt, hogy a világ két részre fog szakadni, ebből fakadóan Moszkva számára már nem volt elegendő, ha a szovjet politikai, társadalmi és gazdasági berendezkedéstől bizonyos mértékben eltérő, de a kommunizmushoz hasonló, egyfajta szocialista kormányzás alakuljon ki a szovjet fennhatóság alatt álló országokban. Ebből fakad az a tény, hogy az elkövetkező években még jelentősebb mértékben indult meg a magyar politikai rendszer szovjetizálása.

A diplomáciai folyamatok Rákosi Mátyásnál monopolizálódtak, aki Sztálin fő kapcsolattartója volt. A háborút követő néhány évben a szovjet-magyar diplomáciát így eléggé zártan nevezhetjük, amelyet eléggé lassú folyamatnak is tekinthetünk egy olyan világban, ahol még nem volt annyira kifejlett a technika, mint napjainkban. Évente csupán egyszer-kétszer találkozott Rákosi és Sztálin, amely minimális lehetőséget biztosított arra, hogy a kényes témákat megbeszéljék. A leírások szerint 1945-ben már volt rádiókapcsolat Moszkva és Budapest között, de egy közvetlen kapcsolattartási rendszert 1949 után építettek ki a két ország között. Rákosi kezdeményező volt, aki folyamatosan informálta Sztálint, s néhány esetben tanácsot is kért tőle. Ebből adódóan Magyarországot egyfajta szovjet gyarmatként, vagy leninista kliens államként is definiálhatjuk.

Sztálinnak a legtöbb vezető alárendeltje volt, amely jól illusztrálja tejhatalmát. Az 1953-ban bekövetkezett halála után változtak a diplomáciai kapcsolatok, amely abból fakadt, hogy egy hatalmi harc is kialakult a szovjet vezetés berkein belül. Hat olyan vezető volt, akik Sztálin pozíciójába akartak lépni: Berija, Hruscsov, Kaganovics, Malenkov, Molotov és Mikojan. Kezdetben Berija volt a legbefolyásosabb politikus, akit gyorsan el is tüntettek a színpadról azzal, hogy letartóztatták. Berijat Malenkov követte, aki eléggé megosztotta a vezetést, így a keményvonalasok végül addig fűrték Malenkovot, míg le nem váltották őt. 1955-től Hruscsov külpolitikája kezdett el kibontakozni, aki a Távol-Keleten is építette diplomáciai kapcsolatait. Az érdekellentétek Hruscsovnál is visszaköszöttek, mivel az ellenzéke felerősödött, Malenkov Magyarországra történő kihelyezése pedig lehet az '56-os forradalom kirobbanására is hatással volt. A korábbiaktól eltérően Hruscsovnak sikerült megtartani hatalmi pozícióját, ami azzal is magyarázható, hogy részletes alapköveket fogalmazott meg a szovjet birodalom működésének.

Az 1956. október 23.-án kitört forradalom egy mérföldkő volt a magyar-szovjet diplomáciában. A szabadságharc kitörésének fő mozgatórugói között meg kell említeni az életszínvonal drasztikus romlását, a nemzeti identitás semmibe vételét, a politikai, gazdasági és társadalmi tekintetben is jelentős szovjet kontrollt, a megszegyenítést, valamint a hazugságokat,

amelyekkel a társadalmat hergelték. A második világháborút követően bő egy évtizedig tűrte a magyar társadalom a szovjet megszállást, így '56 őszén változásokat követeltek a magyar fiatalok, akiket a szovjet erődemonstráció sem félemlített meg. A felkelők forradalmároknak, szabadságharcosoknak titulálták magukat, akiknek a fő céljuk, hogy eltöröljék a szovjet diktatúrát, visszaszerezzék a magyar identitást maguknak és az országnak is. Politikai tekintetben Nagy Imrét akarták a kormány fejének, aki október 23-tól november 4-ig, a forradalom leverésének napjáig a politikai hatalom feje is volt, mivel október 24-én miniszterelnökké választották, 28-án pedig kormányt alakított. A nép Nagy Imrét akarta vezetőnek, viszont párhuzamosan ott volt a szovjet nyomás is, így döntéshozatalkor Nagy nehéz helyzetben volt. Október végén úgy nézett ki, hogy Nagy megfelelő támogatottságra tesz szert a vezetésben, viszont a szovjetek olyan nagymértékű nyomást helyeztek Nagyra, hogy végül belesodorták abba a döntésbe, hogy lépjen ki Magyarország a szövetségből, aminek hatására a szovjetek nem vonultak ki az országból, hanem újra bejöttek, amellyel le is verték a forradalmat.

A forradalmat követően egy új vezetőt kellett találni az ország élére, a legalkalmasabbnak pedig Kádár Jánost tekintették, akinek a kezében összpontosult a hatalom. Hruscsov a kezdetektől fogva támogatta Kádárt, amely meg is alapozta a magyar-szovjet diplomáciai kapcsolatokat. Az elkövetkező években Hruscsov többször is járt Magyarországon, a személyes diplomáciában hitt, s próbált szövetségeseket toborozni. Kapcsolatukat jól prezentálja az is, hogy Hruscsov próbálta lekenyerezni Kádárt azzal, hogy 1964 nyarán felajánlotta Kádár Jánosnak Kárpátalját, hogy vegye át a magyar lakosságot és a megye területének egy részét. Kádárt teljesen váratlanul érte az ajánlat, s a hajnalig tartó megbeszélés végén nem fogadta el Kádár az ajánlatot, mivel arra gondolt, hogy ezzel túlzottan alárendelné nem csak magát, de az országot is Hruscsovnak és a Szovjetunióknak egyaránt.

РЕЗЮМЕ

Другу світову війну, яку можна вважати найбільш смертоносним конфліктом в історії, завершила Угорщина на боці переможеної Німеччини. Одним із найвагоміших наслідків цього стала радянська окупація, з якою угорське суспільство змушене було жити десятиліттями. Крім дипломатичної залежності, країна також зазнала економічних і соціальних втрат, фінансовий збиток дорівнював п'ятій частині національного багатства, від війни також постраждали промисловість і сільське господарство, значно погіршилися житлові умови, не кажучи вже про загиблих і тих, кого викрали, про його кількість.

В центрі дипломної роботи знаходиться дипломатичне співробітництво, тому в першій частині свого дослідження я також зосередилася на процесі радянізації. В інтересах Радянського Союзу було, щоб сусідні країни були під радянською владою, а також щоб керівництво представляло інтереси Москви. Це також пережила Угорщина, оскільки в 1945 році був створений Союзна контрольна комісія, яким керувало радянське керівництво. Головним завданням Союзної контрольної комісії було перевірити виконання угоди про перемир'я та тримати її процес під контролем. У результаті Комісія суттєво обмежила незалежне існування угорської держави, оскільки це мало вплив на політичне, соціальне та економічне функціонування, а угода надавала Союзній контрольній комісії можливість суттєво втручатися у внутрішньополітичні процеси Угорщини в будь-який момент. Союзна контрольна комісія також мав можливість посилати членів комітетів до повітових осередків і великих компаній, завданням яких було утримання контролю.

Угода про перемир'я також включала репарації, згідно з якими угорська економіка повинна була виплатити 300 мільйонів доларів, з яких 200 мільйонів доларів повинні були бути поставлені Радянському Союзу. На думку американських експертів, все це були кардинальними платежами Угорщини, які угорська економіка була неспроможна задовольнити. Угорська держава мала нести такий великий тягар на своїх плечах, що також посилювало її підпорядковану роль. Як би оптимістично не сприймало ситуацію угорське керівництво, воно все одно було змушене поступитися радянському керівництву, оскільки розуміло, що навіть якби їм вдалося вибратися з цієї економічно болісної ями, московське керівництво неодмінно відстоювало б свої інтереси в країні. Навіть у лавах Радянського Союзу була позиція, що Угорщина повинна спокутувати свої злочини, тому навіть зменшення обсягу виплати не стояло на порядку денному – інша справа, що угорське керівництво навіть не намагалось зменшити суму репарацій. Звичайно, були впливові політики, які висловлювали своє незадоволення репараціями, але більшість лідерів вважали за краще прийняти пакт про репарації без поправок. У результаті економічні та промислові операції також перебували під

радянським контролем, у результаті чого сторони також працювали над розробкою угорсько-радянської торговельної угоди, згідно з якою дві країни будуть торгувати товарами.

У 1947 році Союзної контрольної комісії було остаточно розпущено, що також спричинило зміни. Радянське керівництво побачило, що світ розколеться на дві частини, і, як наслідок, для Москви вже було недостатньо, щоб виник соціалістичний уряд, відмінний від радянської політичної, соціальної та економічної системи, але подібний до комунізму. Під радянською владою в країнах, що стояли. Це призвело до того, що в наступні роки ще більшою мірою почалася радянізація угорської політичної системи.

Дипломатичні процеси були монополізовані Матяшем Ракоші, який був головною контактною особою Сталіна. Таким чином, у кілька років після війни радянсько-угорську дипломатію можна назвати досить закритою, що також можна розглядати як досить повільний процес у світі, де технології ще не були настільки розвинені, як сьогодні. Ракоші і Сталін зустрічалися лише один або два рази на рік, що давало мінімальну можливість обговорювати чутливі теми. Згідно з описами, радіозв'язок між Москвою та Будапештом існував уже в 1945 році, але прямий зв'язок між двома країнами був побудований після 1949 року. Ракоші був ініціатором, який постійно інформував Сталіна, а в деяких випадках навіть запитував у нього поради. У результаті Угорщину можна визначити як своєрідну радянську колонію або як ленінську державу-клієнта.

У Сталіна було найбільше підлеглих із керівників, що свідчить про його владу. Після його смерті в 1953 році дипломатичні відносини змінилися, що стало наслідком того, що в радянському керівництві розгорнулася боротьба за владу. На місце Сталіна було шість керівників: Берія, Хрущов, Каганович, Маленков, Молотов і Мікоян. На початку Берія був найвпливовішим політиком, якого швидко усунули зі сцени через арешт. Слідом за Берією пішов Маленков, який трохи розділив лідерство, тож прихильники жорсткої лінії зрештою муштрували Маленкова, поки його не замінили. З 1955 р. почала розгортатися зовнішня політика Хрущова, він також налагодив дипломатичні відносини на Далекому Сході. Конфлікт інтересів відбився і в Хрущова, оскільки його опозиція посилювалася, а переїзд Маленкова до Угорщини також міг вплинути на спалах революції 1956 року. Хрущову вдалося зберегти владні позиції, що також можна пояснити тим, що він сформулював детальні основи функціонування радянської імперії.

Революція, що спалахнула 23 жовтня 1956 року, стала віхою в угорсько-радянській дипломатії. Серед головних рушійних сил початку війни за незалежність ми повинні згадати різке погіршення рівня життя, зневагу до національної ідентичності, значний радянський контроль у політичному, економічному та соціальному плані, приниження та брехню, з якою

суспільство зазнало знущань. Після Другої світової війни угорське суспільство більше десяти років терпіло радянську окупацію, тому восени 1956 року угорська молодь, яку не злякала радянська демонстрація сили, вимагала змін. Повстанці називали себе революціонерами, борцями за свободу, головною метою яких є знищення радянської диктатури та повернення собі та країні угорської ідентичності. З політичного погляду вони хотіли, щоб главою уряду став Імре Надь, який також був главою політичної влади з 23 жовтня по 4 листопада, в день придушення революції, оскільки 24 жовтня він був обраний прем'єр-міністром і сформував уряд 1 жовтня. Народ хотів Імре Надя як лідера, але водночас існував і радянський тиск, тому Надь був у важкому становищі під час прийняття рішень. Наприкінці жовтня здавалося, що Надь отримає адекватну підтримку в керівництві, але Радянський Союз чинив на Надя такий сильний тиск, що зрештою підштовхнув його до рішення вивести Угорщину з альянсу, що призвело до того, що Радянський Союз не вийшов з альянсу.

Після революції потрібно було шукати нового лідера, який би керував країною, і найбільш підходящим вважався Янош Кадар, у руках якого зосередилася влада. Хрущов підтримав Кадара з самого початку, що заклало основу угорсько-радянських дипломатичних відносин. У наступні роки Хрущов кілька разів відвідував Угорщину, вірив в особисту дипломатію і намагався вербувати союзників. Про їхні стосунки також добре свідчить той факт, що Хрущов намагався підкупити Кадара, запропонувавши Яношу Кадару Закарпаття влітку 1964 року, щоб він заволодів угорським населенням і частиною території повіту. Кадар був абсолютно здивований пропозицією, і в кінці дискусії, яка тривала до світанку, Кадар не прийняв пропозицію, оскільки вважав, що таким чином він надмірно підпорядкує не тільки себе, але й країну Хрущову та Радянському Союзу.

IRODALOMJEGYZÉK

1956 történelmi eseményei (2022). Link: <https://oktober23.kormany.hu/1956-esemenyei> Letöltés időpontja: 2022.11.30

Ambrus Jenő és társai (2018): Diplomáciai Lexikon. A nemzetközi kapcsolatok kézikönyve. Éghajlat Könyvkiadó. Szerzők (felsorolva lásd: 709-722. oldal). ISBN 978 963 9862 14 2

Arcanum (2023): Egyesült Nemzetek Szervezete (ENSZ). Link: <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/TenyekKonyve-tenyek-konyve-1/1990-7B2E/nemzetkozi-szervezetek-8BC9/egyetemes-kormanykozi-nemzetkozi-szervezetek-8BCE/egyedul-nemzetek-szervezete-ensz-8BCF/> Letöltés időpontja: 2023.02.19

Baráth Magdolna (2000): Ivan M. Majszkij: A jövő világ kívánatos alapelveiről (1944). Orosz Föderáció Elnöki Levéltára f. 3. op. 63. gy. 237. 52–93. lap. Géppel írt eredeti. A dokumentumon a címetten, Molotovon kívül megkapta még: Sztálin, Vorosilov, Mikojan, Berija, Litvinov és Dekanozov is. A dokumentumot közli: Isztocsnik, 1995/4. szám. 124–144. o. In Külpolitika, 1996. 3–4. Sz. 154–184. o. Fordította és közreadja Baráth Magdolna. Link: <http://www.rev.hu/sulinet45/szerviz/szakirod/barath.htm> Letöltés időpontja: 2022.11.29

Baráth Magdolna (2010): Magyar-szovjet kapcsolatok 1944-1953 között. Link: <https://www.russianstudies.hu/docs/A%20magyar-orosz%20kapcsolatok%20tortenete.pdf> Letöltés időpontja: 2022.11.20. A magyar-orosz kapcsolatok története. Főszerkesztő: Szvák Gyula. Szerkesztő: Szaniszló Orsolya. Kiadó: Russica Pannonicana, 2010.

Baráth Magdolna (2014): Válságkezelés a keleti blokkban Sztálin halála után. Történelmi SzemleLVI (2014) 2:269-286

Baráth Magdolna (2021): Szövetséges Ellenőrző Bizottság szerepe a szovjet gazdasági befolyás megteremtésében. Link: <https://rubiconintezet.hu/wp-content/uploads/2021/12/Barath-Magdolna.pdf> Letöltés időpontja: 2022.11.27

Bán Antal, Rozmayer (2022). Link: <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-eletrajzi-lexikon-7428D/b-74700/ban-antal-rozmayer-74852/> Letöltés időpontja: 2022.11.29

Békés Csaba, Kalmár Melinda (2016): A szovjet-kelet-európai viszony átalakulása a korai Hruscsov korszakban. Act Sci Soc 46 (2016): 17-33

Cserniczkó István, Hires-László Kornélia, Karmacsi Zoltán, Márku Anita, Máté Réka, Tóth-Orosz Enikő (2020): KÁRPÁTALJA 1920-2020. A kárpátaljai magyarság elmúlt 100 éve. Készült a

Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpontban. Beregszász, 2020. Link: http://real.mtak.hu/135072/1/Karpatlja_1920-2020.pdf Letöltés időpontja: 2022.11.30

Dr. Marton Gergely, Hideg Gabriella, Dr. Prizskóta Gyöngyvér (2015): Sportdiplomácia. Lektor: Dr. Hédi Csaba. Pécs, 2015. ISBN 978-963-642-814-3

Erzsébet Molnár D. – Natália Váradi – Karolina Darcsi – Ildikó Orosz – István Csernicsekó (2022): Struggle for Survival The Transcarpathian Hungarians (1944-2022). Méry Ratio Publishing Budapest.

Földes György (2006): 1956 és a magyar felkelés. Múltunk, 2006/4. 25-41. Link: <http://www.multunk.hu/wp-content/uploads/2017/01/56korkerdes.pdf> Letöltés időpontja 2022.10.30

Gecse Géza (2008): Pánszlávizmus az orosz és a szovjet külpolitikában 1914-1991. Külügyi Szemle, 2008. tavasz

Gerő Ernő, Singer (2022). Link: <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-eletrajzi-lexikon-7428D/g-gy-757D7/gero-erno-singer-7593D/>. Letöltés időpontja: 2022.11.29

Glatz Ferenc (2006): Desztalinizáció a szovjet zónában. Az apparátusok ellenállnak, 1953-1957. História, 28 (6-7). pp. 44-49. ISSN 0139-2409. Link: http://real.mtak.hu/35404/1/2006_Glatz_Desztalinizacio_a_szovjet_zonaban_u.pdf Letöltés időpontja: 2022.11.26

Glatz Ferenc (2009): Magyarország a szovjet zónában és a rendszerváltásban, 1945-1990. Források, adattárak Magyarország és a magyarság második világháború utáni történetéhez (Egy könyvsorozat elé). HISTÓRIA, 31 (8 Mell). pp. 1-4. ISSN 0139-2409 Link: http://real.mtak.hu/35454/1/2009_Glatz_Magyarorszag_a_szovjet_zonaban_es_a_rendszervaltasban_19451990_u.pdf Letöltés időpontja: 2022.11.24

Gyöngyösi János (2022). <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-eletrajzi-lexikon-7428D/g-gy-757D7/gyongyosi-janos-75AEB/> Letöltés időpontja: 2022.11.29

Halász Iván (2010): Diplomácia és diplomaták. Szakmai lektor: Jeszenszky Géza. AULA Kiadó Kft. Budapesti CORVINUS Egyetem. Felelős kiadó: Horváth Béla ügyvezető igazgató. Műszaki vezető: Kis Virág. Nyomdai előkészítés: Vividesign

Holokausz Enciklopédia (2022): Tengelyhatalmak a II. világháborúban (rövidített cikk). Link: <https://encyclopedia.usmmm.org/content/hu/article/axis-alliance-in-world-war-ii-abridged-article> Letöltés időpontja: 2022.11.25

Horváth Attila (2007): Az 1956-os forradalom és szabadságharc kitörésének okai és a Kádár-kormány legitimitásának kérdése. In memoriam 1956. A PPKE JÁK-on 2006. október 16-án rendezett 1956-os konferencián elhangzott előadás átdolgozott, kiegészített változata. Horváth Attila egyetemi docens (PPKE JÁK). Iustum Aequum Salutare III. 2007/1. 21-29. Link: http://real.mtak.hu/35024/1/Az_1956_os_forradalom_u.pdf Letöltés időpontja: 2022.11.28

Kende Péter (2006): A forradalom és a forradalom fejlődésének okai. Múltunk, 2006/4. 61-76. Link: <http://www.multunk.hu/wp-content/uploads/2017/01/56korkerdes.pdf> Letöltés időpontja: 2022.11.30

Kiscsatári Marianna (2020): Mi van a politikus imázsa mögött? – Kádár és Hruscsov barátsága fényképeken. A cikk 2020.04.23. 17:05-kor jelent meg a fidelio.hu weboldalon. Link: <https://fidelio.hu/vizual/mi-van-a-politikus-imazsa-mogott-kadar-es-hruscsov-baratsaga-fenykepeken-154651.html> Letöltés időpontja: 2022.11.29

Kislexikon (2022). Link: <https://mek.oszk.hu/01900/01937/html/szerviz/kislex/kislexis.htm> Letöltés időpontja: 2022.11.29

Közszolgálati Online Lexikon (2023a): Gazdasági diplomácia. Link: <https://lexikon.uni-nke.hu/szocikk/gazdasagi-diplomacia/> Letöltés időpontja: 2023.02.19

Közszolgálati Online Lexikon (2023b): Kulturális diplomácia. Link: <https://lexikon.uni-nke.hu/szocikk/kulturalis-diplomacia/> Letöltés időpontja: 2023.02.19

Magyar Elektronikus Könyvtár (2022a): A világháborúk adatai. Link: <http://mek.niif.hu/00000/00056/html/258.htm> Letöltés időpontja: 2022.11.25

Magyar Elektronikus Könyvtár (2022b): Magyarország vesztesége a második világháborúban. Link: <https://mek.oszk.hu/02100/02185/html/74.html> Letöltés időpontja: 2022.11.24

Magyar Hírlap (2007): Hruscsov kárpátaljai ajánlata. Megjelent: Magyar Hírlap, 2007. 05. 11. Link: http://www.kre.hu/portal/images/kreml/Hruscsov_karpataljai_ajanlata.pdf Letöltés időpontja: 2022.12.01

Magyarország kormányfői 1848-2001 (2022). Link: <http://sagv.gyakg.u-szeged.hu/tanar/farkzolt/IRISZ/FELVETEL/MINELN.HTM> Letöltés időpontja: 2022.11.29

MAJSZKIJ, Ivan Mihajlovics (1884-1975) (2022). Link: <http://www.bibl.u-szeged.hu/bibl/mil/ww2/who/majszkij.html> Letöltés időpontja: 2022.11.29

Nagy Ferenc (2022). Link: <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-eletrajzi-lexikon-7428D/n-ny-76F7D/nagy-ferenc-76FCD/> Letöltés időpontja: 2022.11.29

Nagy Imre (2022). Link: <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-eletrajzi-lexikon-7428D/n-ny-76F7D/nagy-imre-76FE3/> Letöltés időpontja: 2022.11.29

Pécsi Tudományegyetem Természettudományi Kar (2023): VI. Diplomáciai Protokoll. Link: <http://tamop-sport.ttk.pte.hu/tananyagfejlesztes/etikett-protokoll/06#fejezet6-6> Letöltés időpontja: 2023.02.19

Rainer M. János (2000): Sztálin és Rákosi, Sztálin és Magyarország. Link: <http://www.rev.hu/sulinet45/szerviz/szakirod/rainer.htm> Letöltés időpontja: 2022.11.25. Az oldal létrehozásának dátuma: 2000. november 29. szerda. Utolsó módosítás: 2000. november 29. szerda. Copyright © 2000 Az 1956-os Magyar Forradalom Történetének Dokumentációs és Kutatóintézete Közalapítvány

Rainer M. János (2010): Magyarország és a Szovjetunió kapcsolatainak történetéhez (1953-1956). Link: <https://www.russianstudies.hu/docs/A%20magyar-orosz%20kapcsolatok%20tortene.pdf> Letöltés időpontja: 2022.11.20. A magyar-orosz kapcsolatok története. Főszerkesztő: Szvák Gyula. Szerkesztő: Szaniszló Orsolya. Kiadó: Russica Pannonicana, 2010.

Takács Ferenc (2022). Link: <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-eletrajzi-lexikon-7428D/t-ty-780F8/takacs-ferenc-7810F/> Letöltés időpontja: 2022.11.29

Tildy Zoltán (2022). Link: <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-eletrajzi-lexikon-7428D/t-ty-780F8/tildy-zoltan-78269/> Letöltés időpontja: 2022.11.29

Valentiny Ágoston (2022). Link: <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-eletrajzi-lexikon-7428D/v-78466/valentiny-agoston-784BD/> Letöltés időpontja: 2022.11.29

Vásáry István (2022). Link: <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-eletrajzi-lexikon-7428D/v-78466/vasary-istvan-7858E/> Letöltés időpontja: 2022.11.29

VOROSILOV, Kliment Jefremovics (1881-1969) (2022). Link: <http://www.bibl.u-szeged.hu/bibl/mil/ww2/who/vorosilov.html> Letöltés időpontja: 2022.11.29

Vörös János (2022). Link: <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-eletrajzi-lexikon-7428D/v-78466/voros-janos-786FB/> Letöltés időpontja: 2022.11.29

Zsigmond Edina (2013): Diplomáciai Protokoll. Oktatási segédanyag. Nemzeti Közzolgálati Egyetem. Link: <https://tudasportal.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/20.500.12944/100085/310.pdf?sequence=1> Letöltés időpontja: 2023.02.19